

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Drama i förstaklass

En kvalitativ studie av hur man med dramats hjälp kan utveckla
barns och elevers empati

Sabina Fält och Annelie Brusved

LAU370

Handledare: Ann-Marie Gärling

Examinator: Eva Myrberg

Rapportnummer: HT08-2611-008

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Drama i förstaklass en kvalitativ studie av hur man med dramats hjälp kan utveckla barns och elevers empati.

Författare: Sabina Fält och Annelie Brusved

Termin och år: HT 08

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Ann-Marie Gärling

Examinator: Eva Myrberg

Rapportnummer: HT08-2611-008

Nyckelord: Empati, forumspel, värderingsövningar och drama i undervisningen

Sammanfattning:

Vi är två tjejer som läst drama ihop, kursen hette: ”*Drama som didaktiskt arbetsätt*” och gick hösten 2007. Vi läser båda lärarprogrammet mot tidigare åldrar, där blev båda inspirerade av kursinnehållet. Dramaklassen tog upp olika dramaövningar/lekar, forumspel, värderingsövningar och improvisationsövningar, dessa kom att bli våra valda **metoder**. Vi anser att dramat som pedagogiskt verktyg är mycket användbart och det finns ett oerhört stort behov av mer drama på förskolor och skolor.

Syftet är att undersöka hur man med olika former av dramatisering kan arbeta med barn för att främja empati och förståelsen för människor i olika livssituationer. Vi valde att undersöka i en förstaklass då det är den åldersgrupp där vi båda kan arbeta.

Vilka av våra valda metoder ger bäst resultat med avseende på att främja empati och förståelse? För att ta reda på detta valde vi att undersöka i en elevgrupp, bland tio sjuåringar, av båda kön. Vi genomförde en kartläggning av elevernas förkunskaper genom enskilda intervjuer. Undersökningen fortsatte sedan med tre förmiddagar med elevgruppen, där vi genom olika dramaformer försökte väcka elevernas empati. För att synliggöra vad eleverna lärt sig, för både oss och dem genomförde vi en slutintervju. Vid intervjuerna använde vi oss av fem bildkort på människor i olika livssituationer.

Resultatet blev att eleverna lärt sig att tänka till och se människor ur fler olika perspektiv. Forumspelet var den ultimata dramametoden vi provade med eleverna. Det tyckte både eleverna och vi lärarstuderande. Vi tycker att vi med detta arbete nått fram till ett bra resultat som visar på ett bra sätt behovet av att använda drama som arbetsmetod i skolan för att nå styrdokumentens mål. Det är av stor **betydelse för läraryrket**, anser vi, att alla pedagoger och lärare använder sig av drama för att nå delmål de förbundit sig att sträva mot.

Innehållsförteckning

1. Inledning och problemområde samt bakgrund.....	s.5
<i>Avgränsning av problemområdet.....</i>	<i>s.5</i>
2. Litteraturgenomgång och teoriansknytning.....	s.6
2.1 Definition av begrepp.....	s.6
<i>Empati.....</i>	<i>s.6</i>
<i>Prosocial profil.....</i>	<i>s.6</i>
<i>Prosocialt beteende.....</i>	<i>s.6</i>
<i>Avhumanisering.....</i>	<i>s.6</i>
<i>Drama.....</i>	<i>s.7</i>
2.2 Empati ~ Viktigast i barnuppfostran.....	s.7
<i>Uppväxten.....</i>	<i>s.7</i>
2.3 Utvecklingsstadier.....	s.8
<i>Spädbarnsåldern till och med tre års åldern.....</i>	<i>s.8</i>
<i>Åren tre, fyra och fem.....</i>	<i>s.9</i>
<i>När barnet blir en elev.....</i>	<i>s.9</i>
2.4 Hur barn skapar etiska normer.....	s.9
<i>Hjälpssamhet.....</i>	<i>s.10</i>
2.5 Moral och moralism.....	s.10
<i>Etik.....</i>	<i>s.10</i>
2.6 Avhumanisering leder till aggression.....	s.11
2.7 Beskrivning av olika undersökningsmetoder.....	s.11
<i>Stöd från Dorothy Heathcotes pedagogik.....</i>	<i>s.11</i>
<i>Nya dimensioner.....</i>	<i>s.12</i>
<i>Att ta en skuggroll.....</i>	<i>s.12</i>
<i>Fyra tumregler och fyra huvudregler.....</i>	<i>s.13</i>
<i>Forumspel.....</i>	<i>s.14</i>
<i>Skulpturlekar.....</i>	<i>s.15</i>
<i>Värderingsövningar.....</i>	<i>s.16</i>
3. Syfte och frågeställningar.....	s.17
4. Metod och genomförande.....	s.17
<i>Val av medlemmar till forskningsgruppen.....</i>	<i>s.17</i>
4.1 Intervju.....	s.17
<i>Barnintervjuer.....</i>	<i>s.17</i>
<i>Genomförande.....</i>	<i>s.18</i>
4.2 Observation.....	s.19
<i>Genomförande.....</i>	<i>s.19</i>
4.3 Värderingsövningar.....	s.19
<i>Genomförande.....</i>	<i>s.20</i>
4.4 Skulpturövningar.....	s.20
<i>Genomförande.....</i>	<i>s.21</i>
4.5 Forumspel.....	s.21
<i>Genomförande.....</i>	<i>s.22</i>
5. Analys och tolkning.....	s.22
5.1 Förintervjuer.....	s.22
<i>Tabell 1.....</i>	<i>s.22</i>
5.2 Dag 1.....	s.23
<i>Presentationsövning.....</i>	<i>s.23</i>

<i>Djurmemory</i>	s.23
<i>Stå på linje</i>	s.23
<i>4-hörnsfrågor</i>	s.24
<i>Skulpturövning</i>	s.25
<i>Avslappning</i>	s.25
<i>Avslut</i>	s.25
5.3 Dag 2.....	s.26
<i>Introduktionssång</i>	s.26
<i>Värderingsövningar</i>	s.26
<i>Forumspel</i>	s.26
<i>Avspänningslek</i>	s.26
5.4 Dag 3.....	s.27
<i>Introduktionssång</i>	s.27
<i>Improvisationsövning</i>	s.27
<i>Förtydligande gestaltning</i>	s.28
<i>Avslut</i>	s.28
5.5 Efterintervjuer.....	s.28
<i>Diagram 1-6</i>	s.28
<i>Tabell 2</i>	s.30
5.6 Analys.....	s.31
<i>Analys av förintervjuerna</i>	s.31
<i>Analys av dag 1</i>	s.31
<i>Analys av dag 2</i>	s.32
<i>Analys av dag 3</i>	s.32
<i>Analys av efterintervjuerna</i>	s.32
6. Diskussion	s.32
<i>Diskussion av förintervjuerna</i>	s.32
<i>Diskussion av forskningsdagarna</i>	s.33
<i>Diskussion av efterintervjuerna</i>	s.34
<i>Slutsats av diskussionen</i>	s.35
<i>Förslag på vidare forskning</i>	s.35
7. Referenser	s.37
8. Bilagor	s.38
<i>Dag 1</i>	s.38
<i>Dag 2</i>	s.40
<i>Dag 3</i>	s.41
<i>Planering av efterintervjun</i>	s.42
<i>Tillståndsblankett</i>	s.43

1. Inledning och problemområde samt bakgrund

I Sverige har vi skarpa lagar mot diskriminering av olika slag, men trots dessa demokratiskt valda riktlinjer för hur vi vill att människor runt omkring oss ska få bli behandlade, finns det många fördomar som tillåts ta alltför stor plats i människors vardag. Samhället är idag

mångkulturellt, vilket många har svårt att anpassa sig till. Hur kan man arbeta med elever så att de inte utvecklar fördomar? Fortfarande idag finns ett ökat hot mot homosexuella, långt ifrån alla lägenheter som byggs är handikappanpassade, Göteborg har fortfarande flera tusen hemlösa och barn och vuxna med synliga handikapp, som ärr eller grav övervikt blir utsatta för kränkningar i skolan och på arbetsplatserna varje dag. Detta är bara axplock från de fördomar vi tillsammans tillåts hålla vid liv. Genom att tidigt presentera elever för dessa och andra människöden, samt bearbeta erfarenheten med både verbal och kroppslig gestaltning, hoppas vi på att öka barnens förståelse och acceptans för människor som inte alltid ser ut eller gör precis som dem. Enligt läroplanen skall skolan:

*... främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.
(Lpo 94. Lärarboken, lärarnas riksförbund 2005)*

Vi vill undersöka om vi kan bidra med att uppnå detta genom användandet av dramat som ett pedagogiskt verktyg. Vi vill båda arbeta i förskolan och i skolans tidiga år. Vi har valt att forska kring elever i år ett, i skolan. Vi har kommit fram till att detta vill vi skriva om i och med att vi båda först gjort ett utvecklingsarbete om genus respektive ett arbete om värdegrunden i föregående kurs och vi vill, när vi är klara med lärarutbildningen, arbeta med drama som ett pedagogiskt verktyg. Det innebar att vi var tvungna att ”snäva in” på det mest intressanta, med andra ord snäva in på kärnan till varför eleverna behandlar andra elever som de gör. Vi frågade oss. ”Kan vi stärka elevernas empati på sikt?” Vi frågade oss också. ”Hur?” Och vi tänkte båda två, att: ”med drama borde vi kunna höja empatin hos eleverna, det gäller då att göra en djupgående undersökning av det hela”. Detta ledde oss in i arbetet. Vi fann då stöd från Betty Wagner som skrivit boken: *Drama i undervisningen – En bok om Dorothy Heathcotes pedagogik*. Vidare så valde vi att också ta Magne Raundalen. Vi valde att också ta med Eva Johansson som bidragit med ett mycket intressant bidrag till forskningsområdet, nämligen avhandlingen ”*Etik i små barns värld*”. Och givetvis fick vi med en del från Jean Piaget. Vi fann också ett par intressanta böcker utav Ingrid Pramling Samuelsson med flera rörande pedagogik i de yngre åldrarna. Slutligen vill vi belysa att vårt arbete som här följer också innehåller inspiration från Birgitta Kimbers skrift och Katrin Byreús ord har vi också använt oss av, samt många fler.

Avgränsning av problemområdet

Vi båda har valt att läsa till förskollärare och lärare mot de tidigare åren i grundskolan. Det innebär att vi i detta arbete valt att forska på elever i år ett i skolan och ta reda på hur empatin grundläggs i sex till nio års ålder, via olika intressanta författare.

2. Litteraturgenomgång och teoriansknytning

2.1 Definition av begrepp

Empati

Vår definition av empati innebär att varje människa bör inneha medkänsla för alla medmänniskor i världen. Det innebär även att man använder sitt civillikage och både reagerar och agerar då någon blir orättvist behandlad.

Magne Raundalen (1997) tycker att empati är huvudmotivet och drivkraften för altruism och hjälpsamhet, detta anser enligt honom även ett stort antal forskare. Fast resultatet av en tidig betingning, som sker genom överföring av omsorgsgivarens olika sinnesstämningar till mottagaren, är vad empati är enligt andra forskare. Empati kan också ses som en process samt så uppfattar andra människor empati som en kapacitet.

Nationalencyklopedins beskrivning av empati är (nylat. *empathi'a*, av grek. *empathia* 'häftig sinnesrörelse', 'passion'), *inlevelseförmåga* innebär att kunna leva sig in i en annan människas känsloläge och behov.

Prosocial profil

Raundalen (1997) anser att något som har utvecklat din prosociala profil, är drag i personligheten som har formats under uppväxten och händelser i under ditt liv. Din personlighet kan ha omvänts, på grund av att någon exempelvis har förändrat ditt liv, räddat ditt liv eller också kan det vara en religiös upplevelse och så vidare. I så fall är detta din prosociala profil.

Prosocialt beteende

Raundalen (1997) anser även att ditt humör spelar en stor roll, för hur du är. En människa som är i god stämning är hjälpsammare, och har generellt högre frekvens av prosociala handlingar. Det är dumt att dra en parallell till att ett barn blir snäll av att lyckas, för det vet man inte! Däremot vet man att personer som presterat bra är givmildare än personer som presterat sämre. Fast är konkurrensen hård, blir man inte så givmild.

Det är troligtvis så att könsskillnader i utvecklingen av prosocialt beteende grundar sig i biologiska dispositioner som hjärnstruktur och hormoner. Ofta är enäggstvillingar mer lika vad det gäller altruistiska reaktionsmönster än syskon och tvåäggstvillingar.

Att agera **prosocialt** betyder att man beter sig på ett socialt önskvärt sätt, som blir till fördel för en annan människa. Detta inkluderar beteenden som: hjälpsamhet, omsorg, generositet och osjälviskt handlande (Raundalen, 1997).

Avhumanisering

Raundalen (1997) förklarar att avhumanisering innebär att man frångår sina egna värderingar och regler om hur människor bör behandlas genom att dela upp människor i vi och dem (de goda och onda, förövare och offer, osv.). Bland vuxna sker detta ofta under påverkan av alkohol eller droger. Det var även troligen detta som gjorde att så många människor under andra världskriget tillät sig att ha ihjäl oskyldiga civila. Avhumanisering är enligt Raundalen mycket farligt.

Drama

Nationalencyklopedin beskriver drama som (grek. *dra'ma* 'handling', 'skådespel', av *dra'o* 'handla'). Drama kan å ena sidan uppfattas som en av litteraturens tre grund- eller huvudformer vid sidan av lyriken och epiken, å andra sidan som ett bland flera konstnärliga element i en teaterföreställning och därmed som en del av teaterkonsten

Härmed har ni fått ta del av förklaringar till några återkommande begrepp samt även fått ta del av det stöd vi funnit i litteraturen rörande Heathcotes dramapedagogik. Vi fortsätter nu med litteratur som visar på hur man utvecklar förståelse för sina medmänniskor.

2.2 Empati ~ viktigast i barnuppfostran

I boken *Empati och aggression* skriven av Magne Raundalen, benar han ut begreppen empati och aggression, grundligt och systematiskt. Empati och aggression krävs det att vi människor har. För empati och aggression är med andra ord nödvändiga för ett fungerande liv och samliv för oss människor. Det beskriver Raundalen som extremt viktigt, det är också viktigt att vi utvecklar och kanaliserar dem i konstruktiv och skapande handling. Empati är det viktigaste i barn- och i elevuppfostran, att vara empatisk är mer än att vara snäll, hygglig och käck. Det är också något mer än att enbart vara rättvis, givmild och att vilja dela med sig. Att vara snäll, hygglig, käck och givmild samt att vilja dela med sig, det är oerhört viktiga komponenter. Det viktigaste elementet är dock att reagera och handla när någon har det svårt (Raundalen, 1997).

Varför är då empati så viktigt? För att vi lyssnar på andra och kan och vill jämföra våra känslor samt komma fram till hur vi skall reagera. Enligt Raundalen så läggs grunden redan i familjen, det viktigaste för barnet är föräldrarnas omsorg. Föräldrarna kan vägledas till denna viktiga information och vägleda samt stödja barnen. När det gäller hur barnens beteende är, i frågan till föräldrarna, är svaren från föräldrarna opålitliga, då föräldrar så gott som aldrig kan anses vara helt objektiva när det gäller deras egna barn, skriver Raundalen på s.17 i boken *Empati och aggression*. Föräldrar kan inte opartiskt bedöma sitt eget barn. Forskningen belyser hur viktig familjens centrala plats är för utvecklingen av prosocialt beteende. Empati är något medfött anser många forskare. Det innebär att det nyfödda barnet kan utveckla samspel, kontakt, inlevelse, omsorg och empati. Barnets sociala erfarenheter är av stor betydelse. Temperamentsskillnaderna är de viktigaste biologiska faktorerna. Å ena sidan kan ett häftigt temperament hämma empatiutvecklingen, mest hämmande är om man blir bemött med negativa och aggressiva reaktioner. Å andra sidan kan det framkalla handlingskraft, mod och positivt engagemang, vilket ofta resulterar i starkt, harmoniskt, empatiarbete. Slutsatsen har dragits att barn/elever från landsorter innehar mer empati än stadsbarn (Raundalen, s. 26, 1997). ”Barn som växer upp i mexikanska byar, i hopi-indianernas reservat och i israeliska kibbutzer tar mer hänsyn, visar mer omtanke, samarbetar bättre och visar mer prosocialt beteende än jämnåriga amerikanska barn.” (Raundalen, s. 70, 1997). Lars-Åke Kernell skriver många kloka ord i hans bok *Att finna balanser* (2002). Exempelvis: ”Förskolans, fritidshemmens och skolans uppgifter ligger väldigt nära föräldrarnas fostran av sina barn.” Skriver Kernell på s. 35.

Uppväxten

Det finns många enskilda observationer och systematiska studier, som stödjer att empatiarbetet finns hos oss människor. Hjälpbeteendet utlöses tidigt i livet. Under det andra levnadsåret blir det dock mer påtagligt. Viktigt för oss människor är bland annat att kunna

skilja på olika känslotillstånd. Ofta kan man det innan det första levnadsåret, men barnet har då svårt att skilja på sig själv och andra. Barnen känner obehag och oro och visar ett starkt behov av att hjälpa andra människor redan innan ett års ålder. Familjen är då huvudrollen för barnet och kan främja eller hämma prosocialt beteende precis som familjen kan förstärka eller försvaga hjälpsamhet, generositet, altruism och omsorg om andra. Vid cirka ett och ett halvt års ålder hämtar barnen gärna sin mamma när någon annan människa behöver hjälp eller gråter och så vidare. Vi människor har ersatt jakten på perfektion med en mycket bra anpassningsförmåga, när det gäller empati. Visar du med gråt eller på annat vis att du inte mår speciellt bra, hämtar barn redan som cirka två år, saker som kan muntra upp dig. Barnen är då såpass verbala att de till och med kan komma med förslag om hur situationen kan bli bättre. Människan kanske är ett litet barn med sina föräldrar jämte sig, då hämtar det andra barnet ändå ofta sin mamma. Ofta händer det också att små barn ger bort sin favoritdocka eller nalle eller favoriteleksak när någon människa är ledsen som barnet försöker trösta, fast i treårsåldern så förändras detta i och med att barnen då kan differentiera, med andra ord kan barnen då skilja på sig själva och andra människor. Exempelvis tankemässigt, känslö- och handlingsmässigt. Ofta kan ett barn redan i tre årsåldern, i alla fall skilja mellan känslorna glädje och sorg. Kunskapen om att se skillnaden mellan vrede och rädsla kommer lite senare. Förskolebarnen har en väsentligt mycket mindre repertoar än vad skolbarn har, när vi pratar om det prosociala. Förskolebarnen kan uttrycka sorg för och omsorg om personer som de inte känner. Det kan vara personer som det har sett och hört om på TV eller personer i tidningar och så vidare. Barnet, eleven och ungdomen ungdomen blir successivt bättre och bättre i att handla med empati. Framsteg är med andra ord inte givet vid en viss ålder. Ur detta perspektiv på mognad ser man hur empatin utvecklas allt mer. En föregångare till hjälpsamhet är vad empatin är. Ur forskning har det kommit fram att empatihämning kommer från barn/elever med aggressiva föräldrar, stränga föräldrar eller föräldrar i konflikt. Har man engagemang och värme i föräldrarollen så kännetecknas det ofta av omsorg. Omsorgsförmågan måste betraktas som en bidragande faktor, som kan främja och förstärka effekten i samma riktning (Raundalen, 1997).

Man kan kanske tro att straff kan ge goda resultat till att ett barn skall utveckla empati, men det är helt fel i sådana fall. Däremot har det visat sig att ett stort mått av aggressioner, negativa element och obehag i barnuppfostran hämmar empatin. Barnet borde i stället få en kraftig tillsägelse om vad som är acceptabelt och oacceptabelt. Det är då viktigt att man berättar vid samma tillfälle att denna tillsägelse är för att barnet skall bli en god medmänniska. Med diskussioner kommer man väldigt långt. Det har visat sig att med det verbala budskapet kommer man långt. Predikningar, instruktioner och övertalningar skapar också fler mer varaktiga effekter, än bara handling. När barnen senare tar ansvar så främjas deras prosociala beteende. Vi har nu fått ta del av Raundalens forskning, och fortsätter med Kimbers syn på utvecklingsstadierna.

2.3 Utvecklingsstadier

Spädbarnsåldern till och med tre års ålder

Under våra första tre år händer mycket med oss människor, vi utvecklar alla känslosignaler som vi har tillgängliga resten av våra liv. Det innebär att när det lilla barnet tar till sig ett språk har redan de allra flesta känslorrespons tagit fäste. Mellan två och två och ett halvt års ålder är barn duktiga att tolka och visa känslouttryck (Kimber, 2004). Piaget beskriver i sin bok, att barn mycket tidigt utvecklar sin förmåga att imitera och att lära sig att kommunicera (Piaget, 1951).

Åren tre, fyra och fem

Självkontrollen står här i fokus, en ny och stark form som är framtaget av barnet själv. Det gör barnet genom att kunna sätta ord på sina känslor. Att börja kommunicera med andra människor är bra, det innebär att ickeverbala känslor nu kan åtgärdas samt att kommunikationen får en självhandedande funktion. Barnet kan med andra ord förstå sig på sig själv, nu, bättre. Vidare, utvecklar barnet både självmedvetenheten och självkontrollen, och dessutom kan barnet agera och resonera utifrån problem (Kimber, 2004).

När barnet börjar bli en elev

Hjärnan växer genom en överproduktion av synapser och färdigheterna blir fler och kunskaperna ökar. Synapser är med andra ord kontaktställen mellan nervceller. De synapser som används flitigt skapar nätverk och de synapser som inte används dör ut, saker och ting har nu automatiserats hos barnet/eleven. Barnet/eleven tolkar ofta in situationen emotionellt och görs det på rätt vis uppstår inget problem. Det är oerhört viktigt att relatera till förstånd, beteende och känslomässig förståelse, för problemlösningen (Kimber, 2004).

Leken är elevernas sätt att hantera sina intryck och erfarenheter, de får av omgivningen. Leken är av största vikt för elevers utveckling av färdigheter och kunskaper (Trageton, 1995). Känslomönster som etableras tidigt hos ett barn är svåra att rubba. Däremot kan nya känslomönster läras in hos barnet/eleven (Kimber, 2004). Nu när vi vet hur känslolivet utvecklas vill vi veta hur detta påverkar utvecklingen av våra etiska normer.

2.4 Hur barn skapar etiska normer

Barns utgångspunkt är att alla har samma självklara tillgång till världen, att andra ser och förstår på samma sätt. Det lilla barnet har ingen kunskap om perspektiv. Samtidigt är interaktionen med andra det som gör det möjligt för barn att upptäcka andra perspektiv. Genom mötet med andras sätt att vara i världen lär barn sig att förstå andra.

(Små barns etik, Eva Johansson, Liber 2001, s.26)

Vi vill passa på att fånga upp barnen i ett skede i livet då vi tror att de precis börjar bli mer medvetna om variationen i livssituationer i samhället omkring dem. De flesta barn har enligt Eva Johansson (2001) vid sju års ålder redan skaffat sig några vänner och sett hur de bor samt upplevt vardagen både i förskolan och skolan. De har alltså hunnit träffa en hel del olika människor redan. Kan de vara så att de genom att avläsa kroppsspråket hos vuxna runtomkring dem redan har skaffat sig fördomar om vissa subgrupper i samhället? Kanske kan vi gå in och ge dem nya "glasögon" att se på annorlunda människor igenom? Barn uttrycker sina erfarenheter och åsikter lika mycket genom kroppen som genom talet. Det är därför viktigt att uppmärksamma barns sätt att vara, deras miner, kroppshållning och gester likväl som deras ord. Det finns två "...huvuddrag i barnens etik. Barnen strider för sina rättigheter och värnar om andras väl ... Temat rättvisa rör barnens intresse för likhet och fördelning. I värdet av andras väl riktar sig barnen mot andra barns belägenhet." (Johansson, s.31-32, 2001). Att skapa en etisk grund för barnen att leva efter är att ge dem verktyg till känslan av empati. På sida 119-122 i Johanssons bok från 2001 beskrivs hur vi kan jobba för en bättre förståelse för normer i samhället genom att styra barnen att i klassrummet ha normer (ordningsregler) som styr hur man behandlar varandra (Johansson, 2001)....

Hjälpsamhet

Raundalen skriver att: något som kommer kollektivt till godo är när vi stärker barnens/elevernas kompetens och uppmärksamhet. Som exempelvis när de gör nytta för sig, i form av att vi människor ger barnen/eleverna plikter och ansvar som är anpassade till deras ålder och utveckling. Barnen/eleverna får då visa att de klarar av saker och ting bättre och bättre. Det står också helt klart att barn/elever som känner sig fria att uttrycka sina känslor, är hjälpsammare mot människor, än deras medmänniskor i samma ålder. Barn/elever som oftast blir involverade i spontana prosociala handlingar i förskolan och i klassrum, är de positivt expressiva barnen/eleverna. Barn som hjälper andra och som ger bort saker, är ofta barn som är mer socialt kompetenta, i jämförelsevis med andra lika gamla barn som inte alls är lika socialt kompetenta. I forskningsresultat har också visats att de tillbakadragna, inåtvända barnen/eleverna var mer i behov av att hämta vuxenhjälp än att hjälpa andra människor. Det finns ett positivt samband mellan att dela med sig eller ge bort saker till andra, delta i hjälp arbete. Då blir man mindre aggressiv. Empatiskt och prosocialt kommer de barn/elever leva senare i livet, som idag tror på sina egna inneboende krafter. Detsamma gäller om de kan hävda sig och utöva inflytande. Vidare skriver Raundalen, att: Något man har studerat i klassrummet, via klassrumsstudier är, att elever lånar gärna ut sina anteckningar och hjälpa en annan elev som varit sjuk. Men har eleven skolkat är det inte lika lätt för den eleven att låna anteckningar för att kopiera av sina klasskamrater. Liknande fallstudier har man funnit i förskolan, exempelvis tyckte inte barnen synd om ett barn som tagit en leksak från ett annat barn när det visade sig att barnet med leksaken var tvungen att avbryta leken och då blev ledsen och började gråta. Det finns inga tecken som tyder på när barn/elever blir oroliga och ledsna, som när de får reda på att någon människa skadat sig, oavsett om det är i en bok eller på en film, så känner de en lust att göra något för personen i fråga. (Raundalen, 1997)

Trots att de flesta barn lyckas väl med att utveckla ett prosocialt beteende, finns det hinder på vägen.

2.5 Moral & moralism

Den första utvecklingsnivån är moralisk realism, enligt Jean Piaget, hävdar Raundalen. Regler och förbud är här givna. Det finns en odiskutabel och slutgiltig rättvisa i världen, och den som bryter mot reglerna skall straffas. Desto värre handlingar, desto strängare straff. Detta resonemang sträcker sig fram till skolåldern. Det är handlingens allvarlighetsgrad och dess konsekvenser som bestämmer straffet och inte intentionerna eller motiven hos den som utför handlingen. Via samspelet och lekarna utvecklar barnet sin förmåga att sätta sig in i andra människor. Moral är lika med ett bra sätt att vara. Den moraliska utvecklingen är förmågan att tänka moraliskt, positivt och att ha ett prosocialt beteende som stegvis förändras av empatin. Raundalen menar att moralism är mer när man lär barnen hur man skall uppföra sig på ett bra sätt, så att omgivningen blir tillfredsställda av det sociala beteendet. Har barn och ungdomar en hög moralisk resonemangsnivå så tyder det oftast på en hjälpsamhet och på en generositet. När vi pratar om prosociala handlingar kan vi exempelvis dra paralleller till någon som är med om en olycka och man hjälper till, då blir handlingen prosocial. Detta är en företeelse där ens reaktion och handling är mer vanemässig. Personens moraliska tänkande påverkar nivån av det moraliska tänkandet (Raundalen, 1997).

Etik

För att följa våra egna etiska normer, har vi beslutat att se till att få vårdnadshavarnas tillstånd att genomföra undersökningen med våra valda elever. Detta har vi gjort genom att dela ut en tillståndsblankett, till eleverna, vilken vi fick tillbaks påskriven innan undersökningens

början. På blanketten framgick det att vi valt att hålla individerna och skolan de går på konfidentiell, därför nämns varken eleverna eller skolan vid namn i arbetet. Det framgick även information om vilka vi var, om vad vi tänkt pröva, samt kontaktuppgifter till både oss och institutionen (se bilagan tillståndsblanketten). Då vi ville värna om elevernas integritet och fria vilja var vi under hela arbetets gång mycket noga med att upplysa eleverna om att det var frivilligt att delta och att de när som helst kunde avbryta sitt deltagande. Reliabiliteten måste anses som relativt hög då alla deltagare ställer upp frivilligt.

2.6 Avhumanisering leder till aggression

Vi håller med Raundalen när han påstår att man kan förhindra att barn bemöter andra med aggression genom att hjälpa dem skaffa goda grundläggande värderingar och regler för ett bra uppträdande. Även en bra självbild kan vara ett effektivt hinder för att ge aggressionerna utlopp. Men alla dessa goda förutsättningar kan snabbt sättas ur spel om barnet tillåts avhumanisera offret. Raundalen beskriver hur avhumaniseringen fungerar likadant i krig och rasistisk propaganda som i en barngrupp. När offret avhumaniseras skapas ett vi och dom "tänk" som gör att barnen tillåter sig själv att behandla offret mycket illa då han/hon inte är som vi. "Fienden som vi ska ge oss på är inte som vi – de är nästan som djur. Därmed undviker vi delvis upplevelsen av att vi bryter mot våra normer. Vi kan fortfarande upprätthålla dem i vårt dagliga liv tillsammans med våra närmaste och vår egen grupp, även när vi utsätter "de andra" för de mest vedervärdiga aggressiva handlingar." Vidare beskriver Raundalen (s.194) hur man kan förebygga ovan nämnda negativa beteenden att uppkomma genom att tidigt lära barn att tänka och agera moraliskt. Barn som tränas i detta lär sig snabbt att automatisera beteendet att reflektera över moral innan de agerar.

Barn/elever blir oftare mer engagerade av det som händer barn/elever, då utlöser deras nödsituations empati. Generellt sett så ger man mest hjälp till dem som liknar en själv allra mest och som man känner en viss gemenskap med. Barn, elever, likaså vuxna människor hjälper andra mot bakgrund av vad de själva känner inför situationen. Att människor blir oroliga och ledsna, beror ofta på andra personers olycka, vilket ofta leder till hjälp och tröst. Fast gör man då inget, så omvandlas ens känslor ofta till skuld. (Raundalen, 1997)

Vidare följer beskrivningar av de metoder vi tänkt undersöka i vårt fortsatta arbete.

2.7 Beskrivning av olika undersökningsmetoder

Stöd från Dorothy Heathcotes pedagogik

I boken "Drama i undervisningen, en bok om Dorothy Heathcotes pedagogik" av Betty Wagner (1992), betraktas dramat inte som ett skapande klassrumsdrama, socialdrama eller psykodrama utan som medveten användning av dramats beståndsdelar i syfte med att undervisa. Man kan åstadkomma mycket med drama, det är som att bygga upp en inre rymd hos eleverna. Med andra ord, hög kvalitativ undervisning. Heathcote formligen drar ur information ur eleverna, fast utan att pressa eleverna. Det är en av hennes mest kontroversiella tekniker, där dramat står mest i fokus. Dramat används av Heathcote för att vidga elevernas medvetande och se handlingens underliggande betydelse samt att lära eleverna betrakta verkligheten med fantasins hjälp. Heathcote slipar helt enkelt barnens sinne genom dramat. Heathcote lockar även fram dramat ur eleven, hon styr dem helt enkelt inte. Hon låter eleverna bestämma oftast, exempelvis var scenen skall vara, när allt skall utspela sig, vad detta drama skall handla om i stora drag. På detta vis, med att ge eleverna fria händer, övervinner man grupptrögheten, som är det största problemet inom all undervisning. Med

improvisation frigör eleverna energi. Heathcote talar om tre sorters drama, den första inträffar då människor är med om saker som inte är inom deras räckhåll. Den andra sortens drama är när människor kör med andra människor och den tredje sorten är när människor tycker det är besvärligt att hålla sams med varandra. Heathcote menar att man måste börja där man är och att sätta sin egen gräns för vad toleransnivån skall vara för bland annat beslutsfattande, ljudnivå, distans, gruppstorlek, undervisningsattityder samt lärarauktoritet. Den dramatiska handlingen visar ibland arbetsmaterialet inriktningen för. De riktlinjerna måste man veta innan man börjar och man måste ha en bra insyn i sina egna samt elevernas förutsättningar innan man tar sig in i dramat (Wagner, 1992).

Nya dimensioner

Dramats arena är ofantligt mycket större än att agera fram en berättelse. En person som författar dramer kan använda samma material till många olika dramer i och med att händelseförloppet inte bearbetas här. Det är viktigt att inte gruppen med dramaelever följer någon annans takt, än gruppens egen takt. Lärare och elever samlar ihop allt material och går med det, från segment till dramats fokus. I denna process skildras den situation dramat skall skildra. Heathcote arbetar med att ställa frågor till eleverna som får dem att reflektera. Detta är hennes främsta redskap. Hon arbetar också med symboler samt med icke verbala signaler. Heathcote bidrar även själv med konkret information och med idéer. Intresseinriktade och informationsökande frågor ställer Heathcote under hela dramats gång för att få reda på vad eleverna tänker. I stället för att Heathcote tror något speciellt, går hon runt det, med andra slags frågor. Exempelvis: i ett drama så klappar eleven något, då frågar inte Heathcote rätt ut vad eleven tror att hon klappar, utan låter eleven först få berätta vad det är. Arbetsmetoderna som Dorothy Heathcote använder, använder vi lärare/pedagoger för att hjälpa eleverna till en känslomässig förståelse av sådant som de redan känner till. Dramat är en teknik som vanliga människor regelbundet använder sig av, för att hantera de situationer i livet de upplever besvärliga. Via dramat kan man också prova sig fram till nya lösningar på besvärliga situationer vilket ger utövaren en ny erfarenhet att använda i vardagen. Vi förbereder oss ofta mentalt på att utföra olika saker, exempelvis ett speciellt samtal. Med andra ord så tänker vi tankar om det hela, eventuellt talar vi också högt för oss själva i en slags provscen. Ett drama kan nå nya dimensioner beroende på svårighetsgraden. Det kan vara med klassisk stil eller vardaglig stil. Teater kan man använda sig av här som lärare, för att höja intresset för ett visst ämne hos eleverna (Wagner, 1992).

Ett av Heathcotes effektivaste lärarknep är att smidigt gå ut och in i olika roller. Hon går in i en roll för att utveckla och fördjupa barnens känsla i ett visst läge. Hon går ur sin roll för att uppnå den distans och den objektivitet som krävs när man ska reflektera över dramat. På så sätt hjälper hon eleverna att först uttrycka en känsla, och att sedan en stund senare analysera upplevelsen med sin kritiska ådra.

(Wagner, s.163, 1992)

Att ta en skuggroll

En skuggroll är väl genomtänkt från lärarens sida men det är ändå inte tydligt för barnen när läraren går in och ut ur rollen. Hon växlar från en minut till en annan mellan att vara ordinarie lärare och att spela sin roll, inte helt olikt som barn gör när de leker. Ofta används skuggrollen då läraren vill stödja elevgruppen i mötet med en klart definierad roll. Wagner beskriver hur Heathcote förbereder och leder barnen till ett möte med en utklädd karaktär och hur hon hjälper eleverna att hålla intresset uppe för karaktären och dess historia. Det är hon som leder,

inte den utklädde. Ofta kan den utklädde till en början vara helt tyst. Detta anser författaren vara en utomordentlig metod för att låta eleverna få fördjupad erfarenhet av stereotypa karaktärer. Heathcote vill inte planera för mycket inför dessa möten utan hon låter barnens reaktioner bestämma vart historien hamnar.

När läraren går in i en roll kan gruppens rådande hierarki försvinna vilket öppnar upp för sanna spontana reaktioner på det som sker. Wagner beskriver hur Heathcote kontinuerligt stannar upp och med beröm i rösten frågar eleverna: "Vad har ni gjort nu?". I och med den formuleringen framgår det att något resultat har uppnåtts och eleverna får en möjlighet att reflektera över sitt eget och sina kamraters lärande.

Wagner (s 166-168) beskriver **fyra tumregler** som hon sett Heathcote använda sig av:

Fyra tumregler och fyra huvudregler

1. Lärare bör aldrig spela en roll längre än vad som krävs för att känslomässigt engagera barnen. Hon ska vara beredd att lämna sin roll eller ge den till en elev när så krävs.
2. Läraren försöker att använda sin röst så lite som möjligt i gestaltningen och istället berätta med kroppen.
3. Ett syfte med att gå in i en roll bör vara att hålla samman elevgruppen. Om den delas är det mycket svårare att ensam klara av att handleda flera grupper samtidigt.
4. Ett annat syfte är att få elevgruppen att enade berätta vad de gör där de är. Hon kan uppnå detta på flera sätt, genom nyfikenhet eller tvivel lockar hon eleverna att förklara och argumentera.

Heathcote har själv beskrivit fyra huvudregler för hur man tillsammans med en person som spelar en roll kan bidra till barns utveckling: (Wagner, 1992).

1. Ansvar för rollen ligger inte på den som spelar rollen utan på läraren som leder elevgruppen. Läraren ser till att eleverna inte betar sig respektlöst samtidigt som hon/han med sina frågor guidar rollen.
2. Rollinnehavaren måste själv bestämma vad för attityd rollen skall ha och hålla fast vid denna attityd spelet igenom.
3. Rollen bör "exemplifiera ett sätt att leva". Rollen måste få barnen att fundera kring hur det skulle vara om de själva var i den positionen som rollen hade.
4. Rollen får inte bli för tydlig, att den blir tråkig utan måste hela tiden behållas lite mystisk och fängslande.

(Wagner, s. 186, 1992).

Forumspel

Byréus valde att byta namn på begreppet från forumteater till forumspel då ordet teater orsakar vånda för en del människor (Byréus, 2001).

Historia: Forumteatern är en dramapedagogisk form utvecklad av den brasilianske konstnärlige ledaren för Arenateatern i Saõ Paolo (från år 1956 till 1971) vid namn Augusto Boal. I början arbetade gruppen med ”simultan textskrivning”, en arbetsform där ett dilemma spelas upp där åskådarna föreslår olika lösningar som skådespelarna sedan testar på scen, men detta utvecklades till det vi idag kallar forumteater då man valde att istället för att instruera skådespelarna på scenen byta ut dem mot sig själv. På detta vis blir åskådaren aktiv på riktigt, samtidigt som gränsen mellan skådespelare och åskådare suddas ut ihop med gränsen mellan spel och verklighet. Boal menar enligt Byréus (2001, s.13) att forumteaterns mål bland annat är att ”förvandla åskådaren från passiv varelse till aktiv medskapare – huvudrollsinnehavare, att ge människan möjlighet att träna sig inför verkligheten, förbereda sig för framtiden...”. Byréus (2001) ger oss genom sin bok en guidad tur genom de erfarenheter och redskap hon samlat på sig angående hur och varför man bör jobba med forumspel. Vi kommer nu att beskriva de idéer vi inspirerats av och tagit fasta på i vårt arbete.

Hur: Man låter barnen komma fram till problem/dilemman som de får göra en gestaltning av. Gestaltningen skall inte ha någon lösning på problemet utan sluta när allt är som värst. Man spelar upp sin gestaltning för den grupp som är åskådare två gånger. Andra gången får åskådarna lov att ropa ”STOPP!” och frysa spelet. När spelet frysts kan den som stoppade välja att byta ut antagligen den utsatte eller en medmänniska (man får inte byta ut den elaka). Den som fryst spelet kan välja att spola fram eller tillbaks, till det att hon/han vill börja med sin gestaltning. Ledaren ser till att uppmuntra många olika lösningsförslag. Målet är att få syn på många olika synsätt, inte att enas om en lösning.

Varför: Forumspel är en chans för elever att själva testa samt att visa sina klasskamrater att de kan vara/ bete sig på andra sätt än de vanligen gör mot varandra. Det är en möjlighet att leva ut fantasier samt att öva sig på konflikthantering och problem lösning tillsammans i gruppen. Det kan fungera stärkande för gruppen att hitta gemensamma problemområden i livet och få ta del av varandras olika lösningar. Man stärker deras självkänsla samtidigt som man visar att förändring är möjlig. Man kan tydliggöra redan för yngre barn att mobbing och annat förtryck inte är ett naturligt inslag i skolan utan något man gemensamt kan mota bort. Byréus (2001) har till skillnad från Boal utformat modeller för att arbeta med forumspel inte bara med vuxna utan även med barn. När hon jobbar med barn utgår hon från aktiva värderingar/värderingsövningar, en metod som blev stor i Sverige tack vare John Steinbergs introduktion vilket Byréus (2001) nämner, och övergår sedan till forumteater (Hon väljer att byta namn på begreppet från forumteater till forumspel då ordet teater orsakar vånda för en del). Istället för ”förtryck” använder hon ord som konflikter och orättvisor när hon pratar om problemen de ska gestalta. Hon poängterar dessutom att forumspel inte ska blandas ihop med psykodrama. Forumspel är inte till för att lösa varje individs personliga dilemman utan för att ”kämpa mot gruppträck och självförtryck” (2001, s.17). Byréus anser att barn från sju års ålder har grundläggande erfarenheter för att kunna börja spela forumspel, de är redan väl medvetna om flera olika sorters konflikter samt har ofta en stark vilja att förändra, skriver hon på s.18 i 2001). Därför valde vi att göra våra övningar med barn/elever i den åldersgruppen. När man arbetar med yngre barn/elever får man inte vara för låst vid regler utan bör vara öppen för barnens/elevernas infall så länge de är seriöst engagerade i spelet och inte bara spelar pajas. Det är även av stor vikt att man avslutar i tid så att man hinner samtala med

barnen om det man sett och upplevt innan lektionen är slut. Hur kändes det att vara den utsatta/ den elaka/ den som tittade på utan att agera? Varför tror ni personerna gjorde som de gjorde? Osv.

Det är viktigt att forumspel sker i tillåtande stämning där allas insatser prisas helt utan förlöjligande kroppsspråk eller kommentarer. Detta är ledarens viktigaste uppgift. Att hålla gruppen seriöst inställd till problematiken är ofta en fråga som bottnar i för eleverna relevanta och intressanta ämnen. Som ledare gäller det att se upp med vad Byréus kallar ”kronprinsessor och kronprinsar”, det vill säga de inofficiella ledarna som ofta är synonyma med mobbarna. Det är lätt hänt när man har med en ny grupp att göra att man faller för deras trick och ger efter för dem med privilegier som att vara inne på rasten m.m. för att det är lättare. Tänk på de signaler du sänder ut till de andra barnen/eleverna, att inte visa att eventuellt vissa elever är viktigare än andra. Forumspelet är ett perfekt forum för eleverna att pröva att ta nya roller. Som ledare (även kallad Joker) kan du uppmuntra de svaga barnen att stå på sig och ta mer plats samtidigt som du kan träna de starkare barnen i hur det känns att vara utsatt, en grund för att kunna känna empati, samt hur man kan använda sin makt för att göra gott.

Byréus (2001) skriver på s. 24:

Jag ser empati som en oerhört viktig förmåga. Om vi inte kan leva oss in i andra människors situationer och känslor, förtingligas allt levande omkring oss. Det är i den atmosfären som misshandel, djurplågeri och miljöförstöring kan breda ut sig. Alla deltagare ska få uppleva hur unika de är som individer, hur mycket värdefullt de har att bidra med och hur vi tillsammans kan hitta vägar att bryta förtryck.

För att åstadkomma den stämning av tillåtande som Byréus efterfrågar, föreslår hon att man börjar med att leka lekar som främjar samarbete och kroppskontakt. Hon ger förslag på ett flertal kull-lekar och gestaltungslekar. Även här ger hon fasta råd om hur ledaren bör bete sig, att fördela lekens roller rättvist och låta barnen byta ofta samt att inte ge några värdeomdömen, ”lekens glädje är belöning nog för alla”(Byréus s. 27,2001). I leken får barnen pröva att samarbeta och röra vid elever de annars kanske aldrig interagerar med vilket blir en erfarenhet som kan skapa trygghet då vi övergår till forumspelet (Byréus, 2001).

Skulpturlekar

Skulpturlekar kan vara en utgångspunkt som senare övergår till forumspel. I skulpturlekar tränar barnen på att själva gestalta samt att läsa av andras kroppsspråk i olika situationer. I en skulpturövning får man träna på att använda sitt kroppsspråk på ett förtydligande sätt vilket är en träning som kommer väl till användning i alla vardagliga situationer. Själva övningen går ut på att en grupp elever med sina kroppar bygger upp en fryst scen av en situation som resten av klassen får analysera. Man låter sedan de elever som är åskådare bygga om statyn eller byta ut en karaktär i statyn för att visa på en förändring som gör att den negativa scenen beskrivs istället upplevs som positiv. En annan variant är att man låter eleverna ställa sig bakom valfri karaktär i statyn och genom en ”tankeknapp” högt uttala det den tror att karaktären tänker. Om eleven istället väljer att berätta vad karaktären säger kallar Byréus detta för ”dubbling”. I en övning som den här synliggörs olika sätt att känna och tänka kring en och samma situation. Alla elever som är åskådare får chans att gå upp och arbeta med statyn och presenterar således olika lösningar och synsätt för sina kamrater som därmed får nya erfarenheter om hur olika vi människor fungerar och flera alternativ i hur konflikter kan lösas (Byréus, 2001) .

Värderingsövningar

Varför: Värderingsövningar är som sagt en bra ingång till forumspel. Värderingsövningar är idag ett stående inslag i skolämnet livskunskap. Värderingsövningar är en metod för att öppna upp till samtal om ämnen som saknar givna svar. Deltagarna får träna på att: "...*tänka efter och ta ställning, träna sig i att uttrycka sina åsikter, motivera sina ståndpunkter; träna sig i att lyssna på andra, reflektera och bearbeta intryck.*" (Byréus, s.37, 2001). Genom att ledaren ser till att alla blir hörda och bemötta med respekt ökar man självförtroendet hos deltagarna. Byréus menar även att man kan få gruppen mer demokratisk vilket är helt i linje med då samtalsmönstren förändras och atmosfären i gruppen blir öppnare.

Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde...
(Lpo 94, s.12, läroboken, 2005, lärarnas riksförbund).

För att vara säker på att eleverna får med sig några funderingar från övningen är det bra om man planerar in tid för reflektion efter varje övning. Man kan exempelvis låta deltagarna diskutera två och två kring det de nyss sett, kanske är det någon som har ändrat åsikt efter att ha hört sin kamrats argument? Byréus poängterar på sidorna 38 och 39 hur lätt det är i dagens samhälle att fastna i en pessimistisk livssyn på grund av ett alltför stort glapp mellan våra åsikter och våra handlingar. Hon inser vikten av att tidigt motivera barn att göra det de vet är rätt inte bara tänka det. Hon vill att vi förtydligar var och när vi fattar beslut som påverkar oss själva och andra negativt och hur vi kan ändra vårt beteende för att slippa bli offer. Vi känner igen oss när hon säger sig ha upplevt en hel del tillfällen när folk bara "blir" gravida, rökare, otränade osv. Tänk om vi genom forumspel kan motivera eleverna att ta ansvar för sina åsikter i form av handlingar. Vi vill ge dem förståelsen för att de har stora möjligheter att påverka sina och andras liv. Enligt tidigare nämnda John Steinberg karaktäriseras en aktiv värdering av ett frivilligt val: att man av egen vilja gör ett val bland flera alternativ där man noga beaktat konsekvenserna av valet. Ett val man gärna står upp för bland andra människor (Byréus, 2001).

Hur: På sida 40 (Byréus, 2001) får vi tipset att börja värderingsövningarna med att låta barnen presentera varandra för klassen två och två efter givna frågor vilket vi genomförde under vår första dramalektion. På detta sätt lär barnen känna en ny sida hos sin kamrat samt stärker självkänslan då de får odelad uppmärksamhet från gruppen både när de blir talade om och när de får berätta om sin partner. Man kan från detta utgångsläge gå direkt till ett forumspel genom att istället för att ställa en ny fråga låta varje grupp gestalta en liten scen utifrån sin åsikt. Kom återigen ihåg att inte tvinga någon till skådespel utan alla är delaktiga på sitt sätt, om så bara genom diskussion. Det är enligt Byréus viktigt att eleverna ger sin roll ett namn (inte deras eget) samt att ledaren gör klart för alla att även om karaktären liknar någon i gruppen, är det inte det utan det handlar om en situation som kan hända på många ställen med olika människor och vårt uppdrag är att tillsammans försöka hitta lyckliga slut. Om gruppen är väldigt splittrad eller osäker kan man som lärare komma med förslag på olika spel och fråga barnen om de är intresserade av att gestalta någon av dem. Tänk på att om eleverna inte bryr sig om ämnet kommer de heller inte vara motiverade att ropa "STOPP!" och byta ut någon. Man kan även utgå från en aktuell konflikt eller från ett specifikt ämne. Byréus har även tagit sig tid att gå igenom några vanliga frågor och svar vad gäller forumspel. Där berättar hon bland annat att om man inte får någon att ropa "STOPP!" kan det bero på att problemet är för komplext, då kan man nöja sig med att diskutera kring det. Hon beskriver hur

man kan låta en mycket blyg elev låta sin kompis gestalta det han/hon vill samt hur man även kan låta aktörerna själva testa en ny lösning (men detta först efter att åskådarna testat klart). Om man övergår till att låta aktörerna spela publikens förslag är det inte forumteater längre utan diskussionsteater.

3. Syfte och frågeställningar

Att undersöka hur man med olika former av dramatisering kan arbeta med barn för att främja empati och förståelsen för människor i olika livssituationer.

1. Vilka metoder av dramatisering finns?
2. Vilka metoder ger bäst resultat med avseende på att främja empati och förståelse?

4. Metod och genomförande

Vi valde metoder utefter de behov vi ansåg att vår studie hade. Vi valde att inte bara genomföra en litteratustudie utan att även utföra en fältstudie med elever i vår valda åldersgrupp. Med dem utförde vi intervjuer, observationer, värderingsövningar, forumspel och förtydligande gestaltning. För att dokumentera använde vi oss av både anteckningar, diktafon och filmkamera. Staffan Stukat föreslår forskningsintervjun som ett utmärkt arbetsredskap då man forskar inom den utbildningsvetenskapliga fakulteten. Vi har valt att växla fritt mellan orden inläring och utveckling, dessa ord i boken ”INLÄRNING och UTVECKLING” sägs beskriva samma sak (Doverborg, Pramling, Qvarsell, 1987). Vi använde mallen på kursportalen, för att söka vårdnadshavarnas tillstånd att genomföra forskningsarbete med deras barn.

Val av medlemmar till forskningsgruppen

I litteraturgenomgången kom vi fram till att barn har en grundläggande insikt om empati först vid sju års ålder. Detta kom vi även själva fram till tidigare i höst, under utvecklingsarbetet, när vi under en period med verksamhetsförlagd utbildning med intervjuer och frågeformulär undersökte en förskolegrupp och en skolklass i år tre. Vi fann att i förskolegruppen fanns det bland barnen ännu inga fördomar mot homosexuella medan eleverna i år tre hade mycket fördomar mot dem. Även detta hjälpte till att övertyga oss om att valet av åldersgrupp att sätta igång vårt arbete i, var rätt. Vi båda som valde att genomföra den här studien har lite olika mål vid avslutandet av våra studier. Annelie har planerat att arbeta med de yngsta barnen i förskolan till och med fritids medan Sabina planerar att jobba i förskolan och i skolans första årskurser. Alltså blev sju år den åldersgrupp vi valde att undersöka då den både passade bäst rent vetenskapligt samt med våra framtidsplaner. Efter att fått godkänt att genomföra studien av ansvarig lärare och elevernas föräldrar, blev vi tilldelade tio elever, som gick år ett i skolan, till vår ”forskningsgrupp”.

4.1 Intervju

Barnintervjuer

I kapitlet ”hur frågar man?” i boken ”Att förstå barns tankar” (Doverborg, Pramling, 2000) börjar författarna Elisabet Doverborg och Ingrid Pramling Samuelsson, med att lista några av de vanligaste felen man gör i sina barnintervjuer. Exempelvis att ge barnen halva svaret, att inte ge barnen tillräckligt lång tid att tänka, att fråga så att barnet inte uppfattar vad man frågar om m.m. I boken beskrivs hur man kan lägga upp intervjun med olika typer av frågor,

ett konkret tips är att knyta an till barnets miljö eller erfarenheter i början av intervjun för att skapa förtroende och förståelse. På sida 36 i boken beskriver författarna hur man kan använda bilder som utgångspunkt i en barnintervju för att hjälpa barnen fokusera på det man frågar om. Författarna beskrev även att man ibland behöver hjälpa vissa barn att förtydliga vad det var de tittade på då vissa barn ser andra saker i bilderna än man tror som vuxen (Doverborg, Pramling, 2000). Med denna kunskap anser vi att vårt arbete håller hög validitet.

Ett grundläggande problem inom pedagogiken enligt Doverborg, Pramling och Qvarsell ("INLÄRNING och UTVECKLING", 1987) är pedagogers förmåga att ofta lägga märke till det barnen inte kan i större utsträckning än att först ta reda på vad de kan och fortsätta utvecklingen därifrån. Detta kändes viktigt för oss att ha i åtanke när vi genomförde våra övningar med eleverna. Det var delvis därför som vi startade våra besök hos eleverna med intervjuer där vi både lärde känna varandra och fick ta del av deras erfarenheter kring ämnet. Först därefter utformades de exakta planerna för varje dramalektion, tillfullo baserade på barnens erfarenheter. Vi tror det är möjligt att eleverna kan lära in attityder.

Den intervjuform vi valde att använda oss av kallas *ostrukturerade intervjuer*, vi var medvetna om vad intervjun skulle täcka in för ämnesområden och vi ställde frågor i den ordning situationen inbjöd oss till. Som intervjuare kunde vi ställa frågorna på det sätt som vi trodde var enklast för personen som skulle bli intervjuad. (Stukat, 2005).

Genomförande

I kapitlet "Hur tolkar man barnintervjuer?" (Doverborg, Pramling, 2000) beskrivs hur intervjuarens kunskap om barnens förkunskaper kan påverka hur intervjun genomförs och sedan tolkas. För att på vår korta tid enskilt med varje barn närma oss den kunskapen valde vi att med barnens egna ord formulera en fråga som beskrev huruvida de själva kände eller hade träffat någon i personen på bildens belägenhet. Vårt syfte med intervjuerna var att få en känsla av till vilka människor vår barngrupp generellt hade minst empati så att vi kunde fokusera på just dem i det fortsatta arbetet, som innehöll forumspel och värderingsövningar. Vi letade alltså inte efter några rätt och fel i barnens svar utan utgick från vår helt subjektiva tolkning om barnens nuvarande empatiska förmågor. När vi läste kapitlet "Hur går man till väga?" fick vi tänka till om hur vi ville lägga upp våra intervjuer. Vi försökte lyda författarnas råd om att skapa en förtroendefull relation med barnen innan vi började intervjua dem, vi var där och hälsade kort veckan innan intervjuerna skulle börja, vi såg till att klassläraren pratade med klassen om vårt förestående besök dagarna innan vi kom samt samma dag. Sen började vi intervjuerna med att kort presentera oss och vårt projekt för hela klassen. Då vi ville få fram hur eleverna tänker kring våra valda fenomen valde vi att genomföra intervjuerna enskilt med hjälp av bandspelare. På det sättet kunde vi sedan gå igenom både vad barnen frågade och hur vi ställde frågorna samt under intervjuens gång fokusera på att anteckna barnens kroppsspråk. För att under våra intervjuer uppnå det som tidigare beskrivits, ur Doverborg, Pramling (2000) angående hur man bäst genomför barnintervjuer, ställde vi frågan "berätta om du tror att han/hon skulle bli en bra lärare?". Vi försökte växla mellan specifika frågor som den över, med mer övergripande och samtalsvänliga frågor som: "berätta vad du ser på bilden?" "hur tänker du då?" och direkta uppmaningar såsom "förklara mer". Efter att vi slutfört alla förintervjuerna samlade vi ihop de intervjuade barnen och presenterade dem för varandra och oss själva igen och benämnde vår grupp som "forskningsgruppen". Vi berättade kort om vårt syfte och hur vi skulle fortsätta ses vid ytterligare fyra tillfällen. Som avslutning genomförde vi en kort värderingsövning (heta stolen) där barnen fick prova att visa varandra sina åsikter med kroppen genom att stå kvar eller byta plats beroende på om de höll med om ett påstående eller inte. Under den här övningen framträdde de negativa aspekter av att jobba med frågor till

en hel grupp i taget som beskrivs i boken(Doverborg, Pramling 2000), nämligen att bara vissa barns åsikter synliggjordes. Vi var tvungna att styra mycket mer än i de enskilda intervjuerna och aktivt uppmuntra vissa och dämpa andra för att så många som möjligt skulle komma till tals.

Att vi valde att fråga om personerna på bilderna skulle passa som lärare, var för att vi vill att eleverna skulle förstå sig hur det skulle vara att ha den här personen i sin närmiljö. När vi valde vilka specifika livsöden våra kort skulle visa, kom fram till att vi ville ha med ett homosexuellt par då vi båda är intresserad av att jobba preventivt mot fördomar mot bland annat homosexuella personer. Och vidare, då våra valda elever bor i centrum tyckte vi det kändes viktigt att de förstod vad det innebar att vara hemlös, handikappad eller brännskadad eftersom detta är livsöden man dagligen stöter på i centrala Göteborg. Under efterintervjuerna ville vi få en uppfattning om hur eleverna uppfattat de olika moment vi genomfört. Trots att detta inte var en kvalitativ undersökning, valde vi ändå att presentera resultaten i form av cirkeldiagram med ”tårtbitar” för tydlighetens skull.

4.2 Observation

I vår undersökning kommer vi använda oss av före och efter intervjuer, praktiska dramatiska övningar som vi underbygger med stöd i litteraturen. Metoderna vi valt är: värderingsövningarna, forumspel och förtydligande gestaltning.

Genomförande

Vi har använt oss av naturalistiska observationer, alltså där eleverna har blivit observerade i deras naturliga miljö som i detta fall är inom skolans fyra väggar i dramaövningar med oss. Dessa naturalistiska metoder har visat sig ha bäst undersökningsresultat oavsett situation och tidpunkt för att få de mest pålitliga resultaten när man studerar barn, skriver Magne Raundalen (1997). Med tanke på det Johansson (2001) är elevernas kroppsspråk en viktig del av att förstå dem. Detta är en av anledningarna till varför vi tror på videokameran som bra verktyg för analys av de praktiska dramatiska övningarna vi gör med barnen. Då kan vi i efterhand i tur och ordning fokusera på ett barn i taget och både se och höra hur just det barnet reagerar på det som vi och de andra barnen signalerar.

4.3 Värderingsövningar

*När vi arbetar med värderingsövningar får var och en påbörja den mödosamma men också tillfredställande vandrigen mot medvetenhet om sina egna tankar och känslor. Man får vidare tillfälle att bearbeta värderingar och attityder som kan öka samstämmigheten mellan ord och handling. Allt för att motverka självbilden av ”offer”, den vars liv alltid ”blir” på det ena eller andra sättet.
(Byreús, 2001, s.39).*

Dramapedagogen Katrin Byreús beskriver vikten av att från tidig ålder träna barn i att känna att deras insatser är meningsfulla, inte bara för dem själva utan även för andra människor och hela världen runt omkring dem. Genom att förstå hur jag genom mina värderingar, attityder och handlingar påverkar mitt eget och andras liv, legaliseras även min möjlighet att i framtiden göra egna aktiva och genomtänkta val. Detta går att koppla till flera av läroplanens mål och riktlinjer exempelvis:

*Skolan skall sträva efter att varje elev... tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå andra människor, kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen...
(Lpo 94, lärarboken, lärarnas riksförbund 2005).*

Genomförande

Vi hade nytta av många tips som står att finna i boken "Du har huvudrollen i ditt liv"(Byréus, 2001) som att man bör poängtera för eleverna att de bör ställa sig där de själva tycker, inte dit bästisen går, samt att man som ledare bör stå bredvid den som hamnar själv, så att hon/han inte känner sig utsatt. Det krävdes pondus av oss som ledare för att få barnen att lyssna på varandras tankar om sina hörn men efter att de gjort det hände det att någon bytte hörn för att de blivit motiverade att ändra åsikt.

Under våra tre träffar med vår forskningsgrupp hann vi pröva flera olika värderingsövningar. Efter våra första intervjuer lät vi dem mjukstarta med en egen version av den bland pedagoger välkända leken "**heta-stolen**". Eftersom vi inte hade tillgång till stolar gick det till så att eleverna och vi själva stod i en ring med ansiktena mot varandra. En av oss ropade ut ett påstående och alla som höll med bytte plats med varandra. Den här gången frågade vi inte så många laddade frågor utan fokus låg på att få eleverna att tänka till själva utan att bara göra som sin kompis. Några påståenden vi ställde var "Alla som har noll/ett/två/tre/fler syskon byter plats", "Alla som åt cornflakes till frukost byter plats" osv. Men ett par svårare frågor ställde vi också in så som "Alla som tycker att killar kan bli kära i killar byter plats". Mot slutet av övningen fick även de elever som ville prova att ropa ut egna påståenden. Senare under de dramalektioner vi höll med forskningsgruppen fick de prova övningarna att "**stå-på-linjen**" och "**fyra-hörn**". "Stå-på-linjen" gick till så att vi på en rad på golvet lade ut papper med siffrorna ett till sex, där bad vi eleverna placera sig beroende på vad de tyckte om de påståenden vi ställde. Vi poängterade att stod man mer åt ena hållet höll man med mer och stod man mer åt andra hållet höll man med mindre. "Fyra-hörn" går till på nästan samma sätt, pedagogen ropar ut ett påstående men här har barnen fyra alternativ att ställa sig vid, ett i varje hörn av rummet(eller som i vårt fall ett vid varje stol). De tre första alternativa hörnen beskrivs direkt efter varje påstående medan det fjärde hörnet alltid är ett "öppet-hörn", det vill säga att där får man stå om man inte håller med om något av de andra tre förslagen. Till skillnad från när vi lekte "heta-stolen" så valde vi i dessa övningar att lämna tid åt barnen att reflektera över de val de gjort och för varandra motivera och förklara hur de tänkt när de ställde sig där de gjorde.

4.4 Skulpturövningar

Skulpturövning är en form av forumspel, där man i en liten grupp gestaltar en situation. Man spelar inte upp en föreställning utan bygger en staty. Åskådarna får sedan forma om statyn så att situationen de gestaltar ändras (Byréus, 2001).

Genomförande

Vi valde att under vår första dramalektion låta barnen gestalta en skulptur av två problematiska scener. Den första om två personer som blev utsatta på grund av sin övervikt och den andra om ett homosexuellt par som stod under hot om våld. Precis som Byréus beskriver var det till och från svårt att få barnen att inse allvaret i situationerna framför dem och få dem att hålla sig för skratt, men med kraftansträngningar från oss ledare fick vi igång

bra samtal kring statyerna. Vi lät barnen bygga om statyerna från negativa till positiva och samtalande sedan kring detta. Vi försökte även engagera eleverna i att testa att "dubbla" statyerna (man ställer sig bakom någon i statyn och säger vad den vill säga eller vad den känner, flera "dubblor" kan tala till varandra bakifrån statyerna, detta för att synliggöra hur olika man kan tänka kring samma situation) med dåligt gensvar från barnen som mest ville ut på rast. På sida 87 beskriver Byréus (2001) hur man kan gå från en stillastående skulptur till ett forumspel genom att ge statyerna liv. Detta var något vi aldrig hann prova.

4.5 Forumspel

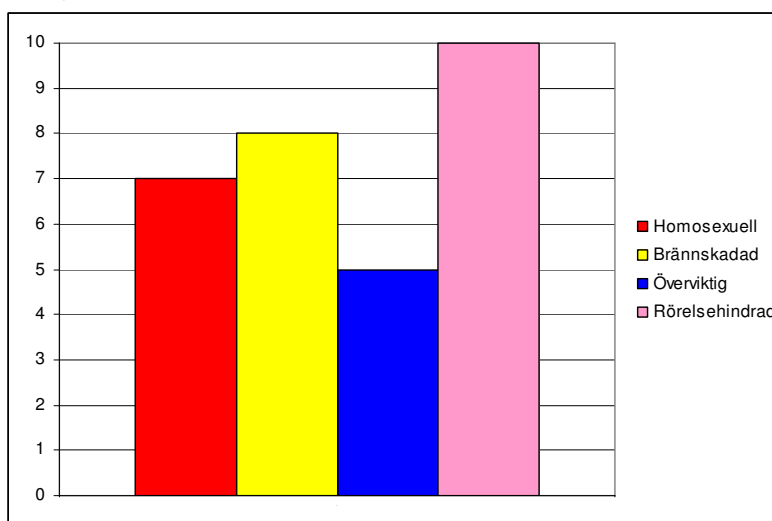
Grunden till alla forumspel är att de tar upp ett för gruppen aktuellt problem. För oss var detta extra krävande då vi å ena sidan ville behålla vårt fokus på de alternativa människor barnen visat sig ha minst empati i våra intervjuer men å andra sidan inte visste om någon situation som barnen kunde relatera till där sådana människor ingick. Detta löste sig då vi i enlighet med Byréus (2001) tips använde vår första lektion till att förbereda barnen på vad som komma skulle med värderingsövningar samt skulpturövningar.

Genomförande

Det hela gick till så här: Vi kom till en skola i centrala Göteborg. Där tilldelades vi en "Forskningsgrupp" på 10 styckena elever, å 7 år gamla. Vi intervjuade var och en av de 10 eleverna med hjälp av 5 kort som de skulle beskriva. Det var blått kort, där eleverna skulle beskriva bilden med en storväxt tjej, på. Det var ett gult kort med bilden på 2 brännskadade killar. Det tredje kortet med en bild på, var på en uteliggare. Det röda och näst sista kortet med en bild på, som vi frågade eleverna om, var på en bild av 2 killar som visar kärlek och ömhet till varandra. Slutligen visade vi upp en bild på ett rosa kort, det var på ett flertal elever som var rullstolsburna. Vi intervjuade, skrev och använde oss av en diktafon inne i ett litet grupprum på skolan. Miljön var alltså ohotad för eleverna och lugn, ingen kunde gå igenom rummet och ingen människa kom in. Vi intervjuade en elev efter varannan och slutligen, för oss 2 med vår lilla forskningsgrupp, lekte vi en lek som vi kallade "Heta platsen", utifrån dramaleken "Heta stolen", som gick till som så, att: alla vi elever stod i en ring. När jag exempelvis sade: alla som inte har några syskon, byt plats och alla som åt Cornflakes i morse, byt plats och så vidare. Att synliggöra olikheterna var syftet med denna lek, som också skulle vara rolig för eleverna. Denna information och upplysningar kunde vi inte föreställa oss när vi planerade. Vi transkriberade från vår diktafon. Se diagrammet under.

5. Analys/ Tolkning

5.1 Förintervjuer

Tabell 1: Siffrorna anger antal elever med empatisk förmåga, för olika livsöden.

Detta är ett diagram som på höjden beskriver våra tolkningar av barnens empatiska förmåga vad gäller fyra av de kort på människor med specifika livsöden som vi diskuterade med barnen. De olika färgerna representerar de olika livssituationer som beskrivs på våra intervjukort. Det femte kortet, grön, föreställande en äldre hemlös kvinna, fick vi inte fram några mätbara resultat på då ingen av barnen förstod hennes öde genom att titta på bilden och prata med oss. De tolkade bilden som att kvinnan valt att campa utan tält eller visade ingen förståelse för att hon inte självmant valt att sova på den skräpiga gatan. Vi ansåg därför att underlag till diagrammet inte fanns att finna kring detta kort. Istället valde vi att under den sista dramadagen med barnen låta dem möta en hemlös(en av oss utklädd till hemlös) och i enlighet med Heathcotes metoder lära känna och förstå den människan.

Röd:

En bild på två medelålders män som kysser varandra en solig dag i naturen.

Barnens spontana reaktion: Alla barn utom två började fnissa eller skratta högt. Ett barn tyckte det var äckligt. Ett par andra att männen inte skulle kunna jobba som lärare för då hade barnen skrattat.

Resultat: Endast sju av tio barn hade empati för de homosexuelle männen.

Gul:

En bild på två tonårspojkar med svåra brännskador i ansiktet som ler.

Barnens spontana reaktion: De flesta barn såg inte brännskadorna förrän vi påpekade dem, de trodde barnen var gamla eller noterade deras kroppsspråk istället för deras skador. Även här trodde flera barn att de här pojkarna skulle bli skrattade åt om de arbetade som lärare.

Resultat: Åtta av tio barn har empati för de brännskadade barnen.

Blå:

En bild på en glad kvinna som är så pass överviktig att hon är kopplad till syrgas och

inte kommer ur sin säng.

Barnens spontana reaktion: Fniss. Ingen kallade kvinnan vid fula ord utan de nämnde henne som tjock eller stor. Ingen trodde hon skulle bli en bra lärare då hon måste ha svårt att gå och skulle bemötas av skratt. Vi uppfattade det som att barnen i stor utsträckning tyckte hon fick skylla sig själv.

Resultat: Hälften av barnen har empati för den överviktiga kvinnan.

Rosa:

En bild på ett gäng ungdomar som spelar rullstolsbasket.

Barnens spontana reaktion: Alla barnen benämnde spontant barnen på bilden som killar. Man tyckte de såg ut att ha roligt men undrade vad som hade hänt med dem.

Barnen uppfattade att en lärare mycket väl kan sitta i rullstol.

Resultat: Alla tio barn har empati för barnen i rullstol.

5.2 Dag 1

Beskrivning och resultat av första forskningsdagen

Hur det gick är i kursivt!

Presentationsövning/Parsamtal

Eleverna delas upp två och två och intervjuar varandra kort om vilket djur de skulle vilja vara och varför samt deras favorit mat. Sedan får de presentera sin kompis med namn för resten av gruppen.

Resultat: *De sprang runt lite fast det gjorde inte så mycket. I ivern glömde vissa bort vad de skulle intervjua varandra om så vi fick påminna dem. En kille ville inte berätta om sin kompis, blyg?*

Djurmemory

Eleverna får en lapp med ett djur som de ska vara. Det finns två uppsättningar av varje djur. Två barn tävlar om att få så många djurpar som möjligt. När de klappar en kompis på ryggen får den ställa sig upp som det djuret den fått och låta som det.

Resultat: *En uppskattad lek. Barnen tyckte genast om den och ville leka mera.*

Stå på linje

Linjen har nummer 1-6. Vi ställer påståenden och barnen får ställa sig längs med linjen efter sina åsikter. Förslag på påståenden:

1. De flesta elever trivs i skolan.

Resultat: *Alla utan en trivdes bra i skolan, 3 stycken nämnde att det var jobbigt med bråk.*

2. Alla elever vill vara duktiga i skolan.

Resultat: *Alla utom 2 ville vara duktiga, de andra menade att det kan vara svårt att vara duktig ibland, svårt att vara tyst, bråk.*

3. Att vara lärare verkar kul och intressant.

Resultat: *Detta påstående glömde vi ställa.*

4. Skolan behandlar alltid pojkar och flickor rättvist.

Resultat: *De som förstod frågan höll med.*

5. Att bli slagen är värre än elaka ord.

Resultat: *Alla håller med. Man får inte slåss överhuvudtaget.*

6. Mamma får slå pappa.
Resultat: *Ingen håller med.*
7. Föräldrar borde få slå sina barn.
Resultat: *Ingen håller med.*
8. Det kan vara rätt att slåss ibland.
Resultat: *5 tyckte nej, 5 tyckte "lite ibland, för att skydda sig".*
9. Man får inte slå djur.
Resultat: *7 håller med, 3 tycker man får slåss för att äta dem eller skydda sig.*
10. Pappa får slå mamma.
Resultat: *Alla emot.*
11. De som spelar våldsamma tv- och dataspel slåss mer.
Resultat: *3 tror det, 7 håller inte med.*
12. Tjocka människor är smarta.
Resultat: *två höll med för de har råd att äta allt de vill och får köpa en stor säng och ligga i hela tiden, 8 höll inte med för om de var smarta skulle de äta mer grönsaker.*
13. Det skulle vara mysigt att pussa på en kille.
Resultat: *Hälften hälften. (mysigt att pussa sin pappa, inte en annan kille.)*
14. Det är fräckt att vara brännskadad för man har så många coola ärr.
Resultat: *3 höll med, 4 tyckte det var äckligt och gjorde ont, de sista tre tyckte inte det var coolt.*

4-hörns frågor

1. Vad uppskattar du mest hos en vän?
1. Man kan prata om allt, tycket fem elever.
  2. Man gillar att göra samma saker, tyckte tre elever.
  3. Man kan skratta tillsammans, tyckte en elev.
  4. I det öppna hörnet stod en elev som tyckte att leka var det hon uppskattade mest.
2. Vad är en familj?
1. Mamma-pappa-barn, tyckte åtta elever.
  2. Pappa-pappa-barn, tyckte en kille.
  3. Mamma-mamma-barn, tyckte ingen elev.
  4. En elev tyckte att man fick göra som man ville.
3. Vad är det värsta som kan hända i en familj?
1. Någon blir brännskadad i ansiktet, tyckte två elever för det gör ont.
  2. Någon blir homosexuell, tyckte tre stycken elever.
  3. Någon blir jättetjock, tyckte fyra elever.
  4. I det öppna hörnet stod en tjej som tyckte att det värsta var om någon drack för mycket.
4. Hur skulle det kännas om pappa/mamma blev kär i en annan man/kvinna?
skilsmässa:
1. Jättebra, tyckte en elev.
  2. Bra/mittemellan, tyckte fem elever. – För jag gillar min nya mamma, sa en elev.
  3. Mindre bra, tyckte tre elever, därför att jag inte gillar min pappas nya tjej, sa en elev.

4. I det öppna hörnet står en kille som saknar den som flyttat.
5. Vad skulle vara jobbigast om du själv fick en massa ärr i ansiktet?
  1. Träffa kompisarna, tyckte en elev, - de skulle nog skratta, trodde eleven.
  2. Att komma tillbaks till skolan, tyckte två elever skulle vara pinsamt, -folk skulle skratta, sa de.
  3. Att vara mycket på sjukhus, tyckte fem elever skulle vara jobbigast, -för det är tråkigt och gör ont.
  4. Två elever stod i det öppna hörnet och tyckte det värsta var att man skulle bli ledsen och få ont.
6. Vad skulle vara jobbigast om du var jättetjock?
  1. Att bli retad är pinsamt och jobbigt, sa en elev.
  2. Att ha svårt att orka röra sig är jobbigt, tror tre elever – ” *det är jobbigt att känna sig tung*”, sa en utav dem.
  3. Att bli stirrad på, tyckte fem elever var jobbigast.
  4. I det öppna hörnet stod en elev som tyckte att man borde hjälpa dem till sjukhuset.

Skulpturövning

Fem och fem får eleverna gestalta en given situation och de andra får sedan byta ut en eller flera elever ur statyn för att göra situationen positiv istället. Först låter vi någon åskådare komma med tankeknappskommentarer. Innan och efter skulpturen byggs om.

Någon som är utskrattad för den är tjock.

Resultat: Ingen vill först spela de tjocka i statyn, först när de fick stoppa ngt under tröjan blev det populärt, ” jag är en smalis”, alla ville visa sin smala mage för mig så jag inte skulle tro att just de var tjockast. Men sen gick det lätt att bygga statyn. De klarade bra att stå still när kompisarna byggde om dem till en glad staty som kramades.

Någon som blir slagen för att den är homosexuell.

Resultat: Två killar ställde direkt upp på att vara kära och hålla handen. De barnen som skulle titta på statyn gissade först på att det var ett kompisdrama men blev rättade av sina kamrater i statyn. Sen byggde de om den så att alla dansade ringdans. Vi försökte återgå till statyn och jobba med tankeknappar men bara en elev nappade på detta, de andra var stimmiga så vi gick vidare i programmet.

Avslappning

Barnen ligger på golvet och vi leder dem genom fantasin om att de är hård spagetti som kokar och blir mjuk.

Resultat: Bra men det hade varit bättre om de låg på en mjuk matta.

Avslut

De går ut som sitt favoritdjur.

Resultat: Det kändes överflödigt, då vi precis innan fått dem att varva ner.

5.3 Dag 2

Beskrivning och resultat av andra forskningsdagen

Introduktionssång

8:30 sjunger och spelar vi "Tjena, tjena tjejen" på gitarr.

Resultat: Eleverna verkade uppskatta låten vi valt men eftersom låten var ny för dem sjöng de med svag stämma

Värderingsövningar

Vi startar med värderingsövningar, som är ABSOLUT frivilligt.

1. Måste en kompis tycka samma?
Resultat: *Alla tio barn svarade ja.*
2. Är lärare tillräckligt stränga mot bråkiga elever?
Resultat: *Alla utom en pojke tyckte lärarna var tillräckligt stränga.*
3. Vad skulle vara det mest pinsamma att komma ut och vara på rasten?
Resultat: Eleverna fick välja av de två möjliga svaren: Homosexuell eller tjock. Då delade sig forskningsgruppen åt och beroende på vad eleverna svarat kunde vi dela gruppen till två delar och fortsatte med forumspel.

Därefter fick eleverna ytterligare ett, per grupp, forumspel på av oss givna situationer.

Forumspel

Situationen till ena gruppen:

Hela klassen skall på bio. Lisa i rullstol kommer inte upp till biosalongen för att hissen är trasig! Hur löser åskådarna detta?

Resultat: *Eleverna hittade en vagn som fick symbolisera rullstolen och en stege som fick symbolisera trappan upp till biografsalongen. I gruppens tolkning fick inte Lisa hjälp av varken sina kamrater eller biografarbetaren. I den andra gruppen hade alla elever förslag om hur man kunde göra scenen positiv. Flera elever gick exempelvis in i forumspelet och försökte som vän eller biografarbetare att hjälpa Lisa upp för trappan*

Situationen till andra gruppen:

Hela klassen är i Badhuset. En utav eleverna är brännskadad på stora delar av kroppen. Några elever från en annan klass står där och skrattar. Hur löser åskådarna detta?

Resultat: *Eleverna byggde en badbassäng av en blå tjockmatta. I elevernas skådespel blev den brännskadade eleven inte bara skrattad åt utan till och med nerknuffad i badbassängen. Åskådarna prövade olika lösningar. Bland annat försökte den brännskadades vän tala mobbarna till rätta.*

Avspänningslek

Vi avslutade med en avspänningslek med eleverna. Den gick ut på att eleverna fick låtsas vara pepparkakor som blev hårda i ugnen och mjuka i regnet.

5.4 Dag 3

Beskrivning och resultat av tredje forskningsdagen

Introduktionssång

Pedagogen spelade "Tjena, tjena, tjejen/killen!" på pianot. Den här gången reste sig eleverna upp när deras namn sjöngs, för att vi pedagoger uppmanade eleverna att göra så.

Improvisationsövning

Eleverna genomför improvisationsövningen "Bilen", den går till så här:

Inne i bilen sitter en förare och tre passagerare. Föraren och passageraren som sitter bredvid är alltid negativa (de håller aldrig med) i tal med "liftaren" som de plockar upp. Däremot de två passagerare som sitter bakom de är alltid positiva (de håller alltid med) "liftaren" i konversationer med henne/honom. Liftaren som kommer in i bilen allt eftersom, tilldelas karaktären:

- Glad
- Arg
- Ledsen
- Glad samt homosexuell som blir attraherad av en person i bilen
- Arg och tjock
- Ledsen o rullstolsbunden

De alla i bilen roterar en plats när "liftaren" tas in, i bilen. Föraren går ut ur bilen och liftaren går in till baksätet.

Resultat: *Allt pågick enligt våra planer, förutom att något mer än en "känsla" kunde inte liftaren få tilldelat till sig, märkte vi. Eleverna fick själva välja sin "känsla" som de bar som liftare. Ett par elever valde att må illa.*

Förtydligande gestaltning

En av oss mottog eleverna och vi alla satte oss i vår "forskarring" och pratade. Den andre, av oss, kom in och utförde ett rollspel där hon ser ut som en uteliggare. "Uteliggaren Mia" kallade vi henne för. Eleverna fick se, lukta och fantisera ...medan de svarade på frågorna:

1. Varför tror ni uteliggaren ser ut som hon gör?
2. Vad tror ni Mia arbetar?
3. Vad tror ni hon arbetar?
4. Tror ni hon har många vänner?
5. Vad tänker ni nu?
6. Vad tror ni har hänt? / Vad tror ni det har blivit såhär?

Resultat: *Eleverna var väldigt nyfikna men också lite rädda, när de fick träffa på uteliggaren Mia. Trots att vissa barn genast kände igen pedagogen som spelade hemlösa Mia, valde de att spela med. Eleverna hade flera spontana frågor och påstående, som exempelvis:*

- Röker du?
- Har du barn?
- Hon kanske har druckit lite mycket öl?

Detta trots att skådespelerskan varken luktade rök eller stank öl. Eleverna föreslog olika sätt att hjälpa Mia med mat, pengar och sovplats (en utav eleverna erbjöd Mia sovplats i hans hem, fler andra elever i denna forskningsgrupp erbjöd Mia att äta och sova i skolan).

Avslut

Vi avslutade med leken "Djurmemory" som var vår forskningsgrupps favoritlek för det hade

eleverna önskat att vi skulle leka en gång till. När de gick ut ur klassrummet fick varje elev som ville en kram av oss pedagoger.

5.5 Efterintervjuer

1. Vad minns du mest från våra träffar i forskningsgruppen?

Svar: Lekarna, bilen, pepparkaksjage, teater, värderingsövningarna...

2. Vad var roligast?

Svar: 4hörn, djurmemory, "när vi sa vad man tyckte och alla fick tycka själv", teaterövningarna(forumspel), bilen.

3. Vad var tråkigast?

Svar: Mia(rollspelet), värderingsövningarna på linjen, bilen, presentationen första dagen. Flera elever kom inte på något som hade varit tråkigt.

4. Vad har du lärt dig?

Svar: leka nya lekar, hjälpa dem som folk är dumma mot, att man inte ska bråka, respektera folk och sånt, att lyssna på er. Flera kunde inte sätta ord på vad de hade lärt sig.

5. Minns du vad vi gjorde? Vad lärde du dig? Roligt/ mindre roligt?

(Dessa tre frågor ställdes i tur och ordning om varje metod vi provat med eleverna).

Diagram 1-6: Cirkeldiagrammen nedan beskriver hur eleverna svarat att de upplevde de valda övningarna var och några av elevernas kommentarer.

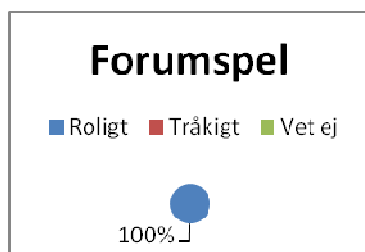

Diagram 1

Svar: "Dom var dumma o vi sa att de skulle sluta", "att man ska göra rätta saker inte fel, när man kunde stoppa", "att man inte skall vara bråkig!"

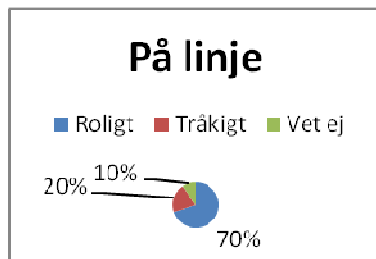

Diagram 2

Svar: ”jobbigt att springa runt så mycket, man kunde lära sig lite grejjer, att säga nej”.

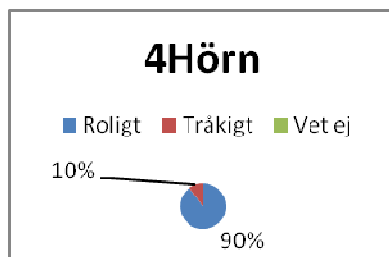

Diagram 3

Svar: ”det kändes lite bra”, ”Bäst av värderingsövningarna”.

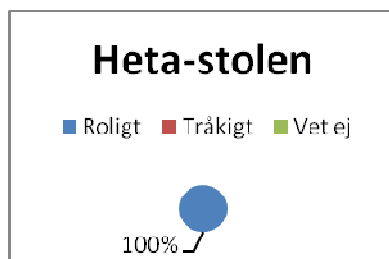

Diagram 4

Svar: alla eleverna tyckte mycket om övningen.

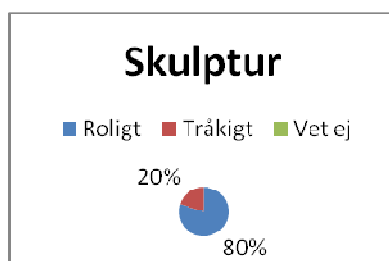

Diagram 5

Svar: ”lärde mig stå som en staty”, ”bra att tänka lite”, ”lärde sig hur tråkigt det var att vara tjock.”

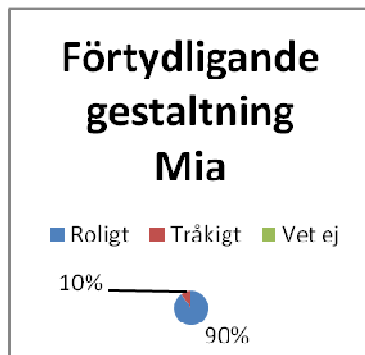
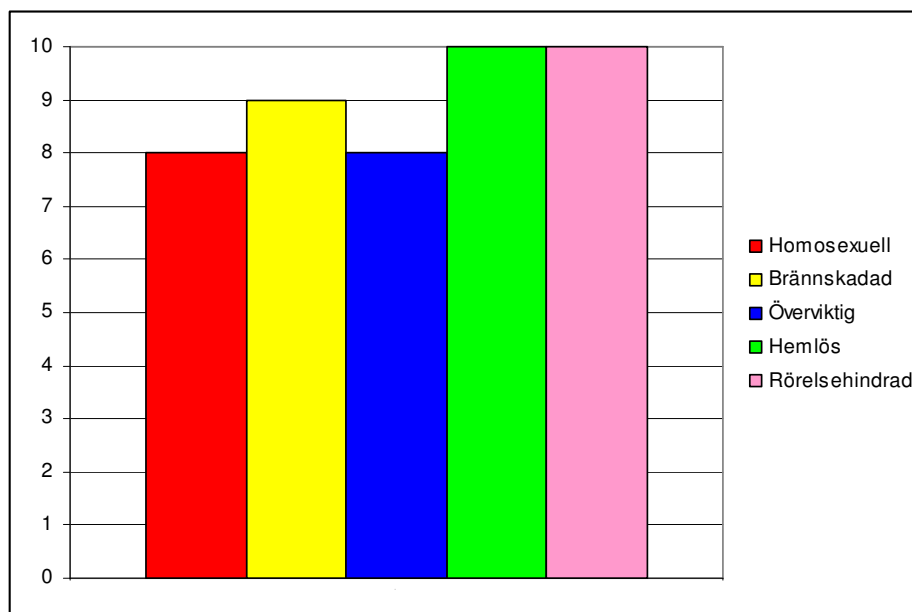

Diagram 6

Svar: ”jätteroligt, lärde mig hur man fick mat därute, när man fick lära sig hur man bodde ute”, roligt, lärorikt.

Tabell 2: Siffrorna anger antal elever med empatisk förmåga, för människor i olika livssituationer.

Gult kort

Svar: ”det var synd om dem, skulle bli bra lärare, man kanske skulle skratta åt dem i början”, ”Synd om dem! De kan inte vara lärare (tycker han) för att barnen kommer att skratta åt dem.”

Blått kort

Svar: ”Man ska inte behöva vara så tjock. Synd att hon åt så mycket, annars skulle hon blivit mycket lättare lärare, det är svårt om ngn bråkar och springer iväg och man inte kan springa ikapp den”, ”jag tänkte att hon mådde inte bra, hon kanske hade för mycket barn eller mat i sig, det var inte så fint”, ”lite töntig ,äter för mycket, om hon skulle gå på gympa o så o blir lite smalare”, ”Barnen kan skratta åt henne.”

Rött kort

Svar: ”Man får ju vara kär i varann, har sett 2 gifta sig på tv”, ”Helt normal”, ”konstigt”, ”lärare skulle de inte vara bra som, de skulle bara pussas”, ”mitemellanbra, mellan konstigt och vanligt”, ”Killar och killar kan inte (tycker han) pussas”, ”Helt okej”, ”Pinsamt! [Massor Fniss...]”

Grönt kort

Svar: " skulle inte kunna bli en bra lärare, när man ligger därute har man inga pengar och inte något jobb, man måste ge pengar innan man kan börja jobba.", "om han fortsätter samla burkar så han får pengar o sånt", " sorgligt, hon ska få bo i ett hus, om hon skulle köpa nya kläder skulle hon bli en bra lärare.", "Jag tror inte hon kan så mycket."

Rosa kort

Svar: "synd om fast de hade nog kul", "om de hade en assistent som hjälpte dem köra på buckligas stenar på gården så kunde de vara lärare", "barnen kommer att skratta."

5.6 Analys

Analys av förintervjuerna

Under första mötet med eleverna blev de intervjuade och vi märkte kring vilka olika sociala situationer deras fördomar var som starkast. Vi blev förvånade över hur mycket fördomar de redan besatt. Vi drog slutsatsen att eleverna inte visste mycket om hemlösa och om hur det var att leva som brännskadad. Tre av eleverna verkade direkt negativa till homosexualitet. Även flera av de övriga hade svårt att hålla sig för skratt när de talade om den röda bilden. Efter analys av intervjuerna vad gäller både tal och kroppsspråk är vi övertygade om att endast ett fåtal elever hade empati för de homosexuella männen (många barn valde att svara det de trodde att vi ville höra). Även det blå kortet med bilden av den överviktiga kvinnan fick utstå många skratt från barnen. Vad gällde personerna i rullstol som spelade basket så hade våra elever i forskningsgruppen mycket empati.

Skälet till att vi valde att fokusera på främst övervikt och homosexualitet under våra tre forskningsdagar var att eleverna kände minst empati för människor i dessa två livssituationer.

Analys Dag 1

Nästa gång vi gör introduktionsövningen bör vi nog ha eleverna närmare oss, sittande på samma plats, så det inte blir så mycket spring i lokalen. Stå-på-linje: Killarna tar mycket uppmärksamhet från tjejerna som inte alltid släpps in att berätta sina åsikter, de blir inte lyssnade på i samma utsträckning. Ibland kändes det som att barnen inte förstod vad vi frågade efter. Vi kunde varit tydligare med vilken siffra som betydde vad för detta verkade de glömma bort mellan frågorna. De härmade ofta sina kompisars åsikter istället för att tänka själva. 4hörn: Eleverna förväntar sig att bli utskrattade, stirrade på och retade om de skulle gå emot heteronormativiteten eller se annorlunda ut. Det var tråkigt för oss att se hur styrt deras beteende redan var av de förväntningar de trodde att andra hade på dem. Skulpturövningarna blev en bra mjukstart i att prova att ta en utsatt roll för eleverna. De flesta skrattade och hade svårt att vara seriösa först men sedan när deras karaktärer blev utsatta för glåpor och våld fick de sig en tankeställare och flera förslag på trevligare lösningar kom upp till ytan. Vi anser oss ha fått se hur viktigt det är att elever tidigt får prova olika roller för att de ska inse rollens behov av medmänniskornas empati.

Analys Dag 2

Värderingsövningen kände eleverna igen från gången innan trots att vi valt att bara ge dem två alternativ per fråga den här gången. Detta för att förenkla övergången till forumspel för oss. Forumspelen var uppskattade och tilläts ta mycket tid i anspråk så att alla elever som ville skulle få en möjlighet att pröva sina idéer. Redan nu ser vi hur eleverna identifierar sig med offren och successivt får mer empati för dem. De börjar ställa alltmer frågor om hur det är att leva i deras livssituationer och vi känner att vi väckt deras intresse för andra människor. Delvis på grund av detta valde vi att låta barnen möta en människa i en annorlunda livssituation vid nästa träff med forskningsgruppen i form av ett rollspel framfört av en av oss. Vi valde att en av oss skulle uppträda som en hemlös då det var det kort eleverna under våra förintervjuer visat minst förståelse för.

Analys av dag 3

I improvisationsövningen "Bilen" fick eleverna återigen pröva att vara i både rollen som offer och rollen som översittare. Alla fick känna på hur grupstryck kan fungera då de i baksätet höll ihop mot de i framsätet. Dessutom fick de träffa Mia (den hemlösa). Här ställde de nyfiket många frågor och visade stor gästfrihet och önskan att hjälpa till då de gav flera förslag på hur Mia kunde få ett bättre liv

Analys efterintervjuer

Eleverna har i efterintervjuerna visat att de synliggjort sitt eget lärande. När vi återigen intervjuade eleverna med hjälp av våra färgade bilder på människor i olika situationer var det fler barn som visade empati än innan.

6. Diskussion

Diskussion av förintervjuerna

Vi började som ni vet vårt arbete med en kartläggande intervju med våra tio utvalda elever där vi använde oss av fem bilder på människor i olika livssituationer. Vi märkte då att eleverna inte hade någon förkunskap om vad det innebar att vara hemlös. Eleverna upplevdes även ha mycket lite empati för homosexuella och överviktiga. Detta upplevde vi som mycket allvarligt då vi i Raundalens bok "Empati och aggression" läst om vikten av att uppfostra barn till empatiska medmänniskor. Han menar precis som vi att det viktigaste inom empatin inte är att vara snäll mot andra utan att reagera och agera när någon behandlar någon illa. Vi upplevde att många elever fruktade att bli skrattade åt av andra elever. Eleverna var även oroliga för att lärare med ett annorlunda utseende skulle bli så hånade av sina elever att de inte skulle kunna arbeta som lärare. Det var inte helt lätt att lyckas med det som vi föresatt oss, efter att ha läst boken "Att förstå barns tankar" (Doverborg, Pramling) vad gäller barnintervjuer hade vi mycket att tänka på. Trots att vi förberett oss noga och fokuserade på att eleverna skulle få mycket betänketid och uppfatta våra frågor rätt så hände det vid några få tillfällen att vi lade orden i munnen på någon elev eller gav dem halva svaret i frågeställningen. Intervjuteknik är helt klart något vi vill öva mer på i framtiden. Reliabiliteten för de resultat vi dragit av förintervjuerna kunde ha varit lite högre om vi lyckats bättre med att dölja vad vi egentligen tyckte. Därför är det svårt att med säkerhet veta huruvida eleverna alltid uppfattat frågorna som vi förmodat. Men eftersom att vi efter våra timmar med eleverna lärt känna dem ganska

väl tycker vi att validiteten måste anses som hög inom vår forskningsgrupp.

Värderingsövningen ”heta-stolen” som vi genomförde direkt efter förintervjuerna var elevernas första övning i att stå för sina olikheter inför varandra. Detta blev en utmärkt start på forskningsgruppsmötena eftersom de påståenden vi ställde då inte var laddade. Det var ett mycket uppskattat moment av eleverna

Diskussion av forskningsdagarna

Byréus viktiga ord i boken ”Du har huvudrollen i ditt liv” om hur man som ny pedagog i en grupp måste akta sig för att liera sig med ”kronprinsarna och kronprinsessorna” (de med högst status i gruppen) eftersom att man då kan bidra till att de svaga i gruppen fryses ut, var viktiga ledord för oss. Vi hade inte svårt att identifiera dessa elever men det var svårt att behandla dem rättvist då inte resten av forskningsgruppens elever gjorde det.

Vi har lyckats förankra vårt arbete i elevernas tidigare erfarenheter. Detta ser vi som grundläggande när man arbetar med barn och elever. Detta håller även Doverborg och Pramling med om i sin bok ”Inläring och utveckling”. De får även stöd av Piaget och Kimber som båda betonar att barn redan under de första tre åren börjar uttrycka känslor och börjar kommunicera. Ytterligare beskriver Kernell vikten av ett samarbete mellan hemmet och skolan, vad gäller barnuppfostran.

Heathcote beskriver i Wagners bok ”drama i undervisningen” tre olika sorters drama där vi använt oss av både den andra och tredje sorten. Då vi genomförde våra forumspel med eleverna fick de känna hur det var när någon kör med dem samt hur det är när man har svårt att hålla sams. Heathcote anser att eleverna får en känslomässig förståelse och uppnår nya dimensioner när de prövar en ny situation i dramat. Detta har vi även belyst hur Byréus i sin bok ”du har huvudrollen i ditt liv” beskrivit. Hon menar att man i forumspel får chans att träna sig inför verkligheten. Båda menar att målet är att synliggöra olika synsätt, detta tycker vi oss ha uppnått i genomförandet av våra forumspel.

Bra och mindre bra med värderingsövningarna var: bra var att eleverna fick tänka till om sina åsikter, lära sig att lyssna på varandra och det var en bra förberedning till forumspelen. Mindre bra var att det blev att eleverna härmade sina kompisars åsikter, i stället för att tänka själva, det blev lite rörigt när alla elever skulle byta plats samtidigt. Troligen hade vi lite svårt att hålla gruppen lugn då vi som snart examinerade pedagoger och lärare inte har så mycket erfarenhet att vi får en naturlig pondus i gruppen. Jämförelsevis med forumspelen fick vi mindre resultat av värderingsövningarna, men det ena utesluter inte det andra, för värderingsövningar är en nödvändig start för att ta reda på elevernas förkunskaper och kunna genomföra forumspelet.

Skulpturövningarna är en form av forumspel där man fryser en jobbig situation i en staty och därifrån byter ut en person i statyn för att förbättra situationen. Vi upplevde övningen som en bra start på de mer teaterlika forumspelen.

Forumspelen var den ultimata dramametoden vi provade med eleverna. Det tyckte både eleverna och vi lärarstuderande dramapedagoger. Den var bra för eleverna kunde ta ställning genom att inta en roll, där de fick spela både offer och förtryckare, vilket innebar att eleverna fick se på situationen ur olika perspektiv. Vi ser på forumspelen som en styrd lek och dramövning och tar därför stöd av Trageton som anser att leken är elevernas sätt att hantera de intryck och erfarenheter, de fått av omgivningen samt att leken är av största vikt för elevers utveckling av färdigheter och kunskaper (Trageton, 1996). I enlighet med Lpo 94 anser vi att skolan skall främja aktningen för varje människas eget värde. I jämförelse med

värderingsövningarna och fyrahörnsövningarna så var det lättare, för eleverna, att hålla koncentrationen uppe under forumspelen. Detta anser vi beror på att man i forumspel är aktiv även som åskådare. I forumspel rör sig en elev i taget, på scenen. Medan i värderingsövningarna hamnar eleverna lätt i organiserat kaos, då alla elever väljer ståndpunkt på en och samma gång och då springer till sin valda siffra (i vårt forskningsfall, men som även kan vara en symbol, ett hörn och så vidare).

Anledningen att vi satte in improvisationsövningen "Bilen" är att den var ett roligt inslag för eleverna och den är lärorik samt att improvisation enligt Heathcote (Wagner, 1992) frigör elevernas energi.

Under den förtydligande gestaltningen om den hemlösa Mia fick en av oss prova att ta en skuggroll på det sätt som Heathcote beskrivits göra av Wagner i boken "Drama i undervisningen" (1992). Genom skuggrollens guidning i mötet med den hemlösa "Mia" upplevde vi att eleverna vågade ställa fler rättframma och spontana frågor. Eleverna fann en trygghet i att inte behöva möta den nya personen själva utan att de hade stöd i pedagogen i skuggrollen. När vi jämför den förtydligande gestaltningen om "Mia" med värderingsövningarna och forumspelen nådde vi klimax, med den förtydligande gestaltningen, det blev väldigt äkta och berörande. Om du skall genomföra det med dina elever, tänk på att: planera väl, det är en balansgång där man lätt förstärker de negativa fördomar som eleverna har om man inte ser upp (passa sig). Vi märkte att eleverna fick många tankeställare under samtalets gång. Vi kom fram till att det är oerhört viktigt att elever tidigt får möta människor i olika livssituationer för att öka deras förståelse och empati för dem. Vi har genom rollspelet om "Mia" på ett bra sätt belyst vad det innebär att vara hemlös. Eleverna fick möjlighet att ställa frågor, känna och lukta på den hemlösa (något de troligen inte hade kunnat pröva någon annans). Ett flertal elever visade oss en stor mängd empati då de mycket emotionellt beskrev hur eleverna ville hjälpa hemlösa "Mia" med bostad, mat och pengar. Eleverna visade oss att de fått förmågan att se och bry sig om personen bakom de smutsiga kläderna.

De resultat vi fått fram är självklart inte generaliserbara på världens alla sju åringar, men de borde gälla för de flesta sjuåringar med liknande förutsättningar som de i vår forskningsgrupp. Som en följd av detta är vi övertygade om att våra elever kommer att ha starkare empati än andra elever, även på lång sikt.

Diskussion av efterintervjuerna

Vi fick medhåll i efterintervjuerna av flera elever som talade om att de lärt sig mer om hur det kan vara att leva för människor i andra livssituationer. Eleverna hade även lärt sig hur man bör bete sig mot dem för att alla ska må bra. Detta kändes väldigt bra för oss att höra eftersom det tillhörde ett av våra fokus sedan vi i boken "INLÄRNING och UTVECKLING" (Doverborg, Pramling, Qvarsell, 1987) läst om betydelsen av att eleverna förstår vad de lär sig, och varför de lär sig något, är av största vikt för deras fortsatta behållning av den nya kunskapen. De har med hjälp av våra värderingsövningar och forumspel fått utveckla sina praktiska kunskaper i konflikthantering. Eleverna har fått känna på hur det är att ta rollen som offer och angripare. Eleverna har fått stå utanför som en aktiv observatör med chans att ändra den negativa situationen till en positiv. I mötet med "Mia" fick eleverna ökad förståelse för hur det är att leva som hemlös. Vi anser att vi här gett dem verktyg som de kan använda sig av ute i verkligheten i situationer som kräver rättvisa och civilkurage som eleverna fått träna upp hos oss. Trots att det bara var under tre tillfällen vår forskningsgrupp träffades, ser vi redan resultat.

Slutsats av diskussion

I vårt arbete med vår forskningsgrupp har vi försökt att humanisera människor i olika livsöden för eleverna, genom att låta eleverna leva sig in i några av dessa livsöden samt möta andra inom dramats trygga ramar. Detta för att ge eleverna redskap att förstå andra människor så att de inte blir avhumaniserade så som Raundalen (1997) och vi fruktar. Eftersom eleverna blivit en erfarenhet rikare och fått större förståelse för människor med dessa olika livsöden anser vi att de är bättre rustade att i framtiden möta dessa människor med respekt och förståelse, i motsats till med aggressiva handlingar. Vi har i enlighet med Raundalen lärt eleverna att tänka och agera moraliskt, detta hoppas vi att de genom åren automatiserar så att de inte tillåter sig själva eller andra att särbehandla människor. Vi tycker att vi hjälpt eleverna i skapandet av deras etiska grund. Denna etiska grund beskriver Johansson (Små barns etik, 2001) som de ordningsregler och sociala regler för hur vi beter oss mot andra människor. Genom att vi i värderingsövningar, forumspel och fötydligande gestaltning, låtit barnen ifrågasätta, belysa och diskutera olika synsätt på de normer som finns i samhället idag, anser vi oss ha bidragit till en ökad empati hos eleverna i vår forskningsgrupp.

Vi känner att vi är nöjda med vårt val av forskningsgrupp och antal möten med gruppen. Vi har fått se svart på vitt, under våra fem undersökningstillfällen, att man på kort tid kan förbättra elevers empati och människosyn.

Heatcotes pedagogik vill vi luta oss mot, hon nämner att drama är en teknik som är ett pedagogiskt verktyg. Och givetvis, vi alla pedagoger måste inse att vi bör använda oss av drama i skolans värld mycket mer. I vår undersökning har vi använt drama när det gäller empati, sociala regler och normer med mera. Vi ser dock möjligheten att använda tekniken drama i skolans alla ämnen. Dramat fungerar otroligt bra som en lustfylld samlingsform, men vad många pedagoger och lärare verkar glömma är all kunskap och utveckling eleverna med rätt pedagogisk ledning bör kunna få ut av dessa stunder. I dramalek kan kunskaper utvecklas i bland annat i svenska och matematik såväl som i gymnastik, SO och i religion. Man kan även fördjupa dramat och kombinera detta med bild och i slöjdamnena. Vi tycker, som svar på frågan i inledning, att vi bevisat att drama är en utmärkt teknik för att arbeta både preventivt och aktuellt med att motverka fördomar.

Vi tycker att vi med detta arbete nått fram till ett bra resultat som visar behovet av att använda drama som en arbetsmetod i skolan för att nå styrdokumentens mål. Det är viktigt att alla pedagoger och lärare använder sig av drama för att nå de mål man som pedagog förbundit sig att sträva mot.

Förslag på vidare forskning

Vår undersökning är gjord på en skola i centrala Göteborg. Det skulle vara intressant att se resultaten av en liknande studie genomförd på en annan geografisk plats där det finns andra sociala förutsättningar. Det vore spännande att se en undersökning under flera år där man kunde följa en större elevgrupp under flera år och jämföra deras empatiutveckling med en grupp som inte fått extra empatiträning.

*Det viktiga är inte att uppfostra eleverna
till det samhälle vi har idag
utan till det vi vill ha
imorgon!*

Referenser

- Byréus, Katrin. (2001). *Du har huvudrollen i ditt liv* (Andra upplagan). Trelleborg: Berlings Skogs.
- Doverborg, Elisabet, Pramling, Ingrid, Qvarsell, Birgitta (1987). *Inläring och utveckling barnet, förskolan och skolan*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Doverborg, Elisabet, Pramling, Ingrid (2000). *Att förstå barns tankar*. Stockholm: Liber AB.
- Johansson, Eva (2001). *Små barns etik*. Stockholm: Liber AB
- Kernell, Lars-Åke (2002). *Att finna balanser*. Lund: Studentlitteratur.
- Kimber, Birgitta (2004). *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna: Ekelunds förlag AB.
- Lärarnas Riksförbund (2005). *Läraryboken*
- Nationalencyklopedin, www.ne.se
- Piaget, Jean (1951). *Play, dreams and imitation in childhood* (Reprinted in 1999). London: Routledge
- Raundalen, Magne (1997). *Empati och aggresion – om det viktigaste i barnuppfostran*. Lund: studentlitteratur.
- Stukat, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Trageton, Arne (1995). *Lek med material konstruktionslek och barns utveckling*. Hässelby: Runa förlag AB.
- Wagner, Betty Jane (1992). *Drama i undervisningen – en bok om Dorothy Heathcotes pedagogik* (U. Jacobsson, övers.). Göteborg: Daidalos.

8. Bilagor

Dag 1

Plan till vår första dag med forskningsgruppen på skolan

Presentationsövning/ Parsamtal

Eleverna delas upp två och två och intervjuar varandra kort om vilket djur de skulle vilja vara och varför samt deras favorit mat. Sen får de presentera sin kompis med namn för resten av gruppen.

Djurmemory

Barn får en lapp med ett djur som de ska vara. Det finns två uppsättningar av varje djur. Två barn tävlar om att få så många djurpar som möjligt. När de klappar en kompis på ryggen får den ställa sig upp som det djuret den fått och låta som det.

Stå på linje

Linjen har nummer 1-6. Vi ställer påståenden och barnen får ställa sig längs med linjen efter sina åsikter. Förslag på påståenden:

De flesta elever trivs i skolan.

Alla elever vill vara duktiga i skolan.

Man borde få betyg redan i 1:an.

Att vara lärare verkar kul och intressant.

Skolan behandlar alltid pojkar och flickor rättvist.

Att bli slagen är värre än elaka ord.

Mamma får slå pappa.

Föräldrar borde få slå sina barn.

Det kan vara rätt att slåss ibland.

Man får inte slå djur.

Pappa får slå mamma.

De som spelar våldsamma tv- och dataspel slåss mer.

Tjocka människor är smarta.

Det skulle vara mysigt att pussa på en kille.

Det är fräckt att vara brännskadad för man har så många coola ärr.

4 hörns, frågor

Vad uppskattar du mest hos en vän?

1. man kan prata om allt
2. man gillar att göra samma saker
3. man kan skratta tillsammans
4. öppet hörn

Vad är en familj?

1. mamma-pappa-barn
2. pappa-pappa-barn

3. mamma-mamma-barn
4. öppet hörn

Vad är det värsta som kan hända i en familj?

1. någon blir brännskadad i ansiktet
2. någon blir homosexuell
3. någon blir jättetjock
4. öppet hörn

Hur skulle det kännas om pappa/mamma blev kär i en annan man/kvinna?

1. Jättebra
2. bra
3. mindre bra
4. öppet hörn

Vad skulle vara jobbigast om du själv fick en massa ärr i ansiktet?

1. träffa kompisarna
2. komma tillbaks till skolan
3. vara mycket på sjukhus
4. öppet hörn

Vad skulle vara jobbigast om du var jättetjock?

1. att bli retad
2. att ha svårt att orka röra sig
3. att bli stirrad på
4. öppet hörn

Skulpturövning

Fem och fem får eleverna gestalta en given situation och de andra får sedan byta ut en eller flera elever ur statyn för att göra situationen positiv istället. Först låter vi någon åskådare komma med tankeknappskommentarer. Innan och efter skulpturen byggs om.

De givna situationerna

1. Någon som är utskrattad för den är tjock.
2. Någon som blir slagen för att den är homosexuell.

Dag 2

Plan till vår andra dag med forskningsgruppen

Presentationssång

8:30 sjunger och spelar vi "Tjena, tjena tjejen" på gitarr.

Värderingsövningar

Vi var tydliga med att tala om för eleverna att det var frivilligt att delta i dessa men alla elever valde att delta.

Fråga ett, är: Måste en kompis tycka samma? Svar: Ja/nej

Fråga två, är: Är lärare tillräckligt stränga mot bråkiga elever?

Den sista skall vara "negativ" så att vi kan övergå till forumspel

Forumspel

1. Vad skulle vara det mest pinsamma att komma ut och vara på rasten? Svar:

Homosexuell/tjock.

2. Situationen till ena gruppen:

Hela klassen skall på bio. Kalle i rullstol kommer inte upp till biosalongen för att hissen är trasig! Vad gör grupp 1?

3. Situationen till andra gruppen:

Hela klassen är i Badhuset. En utav eleverna är brännskadad på stora delar av kroppen. Några elever från en annan klass solär där skrattar. Vad gör grupp 2?

Avspänningslek

Vi avslutar med en lek som går ut på avspänning hos eleverna.

Leken heter "Pepparkaksgubbar"

Dag 3

Plan till vår tredje dag med forskningsgruppen på skolan.

Presentationssång

På pianot skall hon spela “ Tjena, tjena, tjejen/killen!” Eleverna skall få stå upp när deras namn sjungs om!

Improvisation

“Bilen”

Inne i bilen sitter en förare och tre passagerare. Föraren och passageraren som sitter bredvid är alltid negativa (de håller aldrig med) i tal med “liftaren” som de plockar upp. Däremot de två passagerare som sitter bakom är alltid positiva (de håller alltid med) “liftaren” i konversationer med henne/honom. Liftaren som kommer in i bilen allt eftersom, tilldelas karaktären:

- Glad
- Arg
- Ledsen
- Glad samt homosexuell som blir attraherad av en person i bilen
- Arg och tjock
- Ledsen o rullstolsbunden

De alla i bilen roterar en plats när “liftaren” tas in, i bilen. Föraren går utur bilen och liftaren går in till baksätet.

Rollspel

Sabinas motar eleverna efter rasten, vi alla sitter i vår “forskarring” och pratar. Anneli kommer in, utför ett rollspel och ser ut som en uteliggare, “uteliggaren Mia“ kallar vi henne då. Barnen får se och fantisera, sedan får de svarar Sabina på frågorna:

- Varför tror ni uteliggaren ser ut som hon gör?
- Vad tror ni Mia arbetar?
- Vad tror ni hon arbetar?
- Tror ni hon har många vänner?
- Vad tänker ni nu?
- Vad tror ni har hänt? / Vad tror ni det har blivit såhär?

Avslutningslek

Sist men inte mins avslutar vi med leken “Djurmemory”.

Planering efterintervju

Vad minns du mest från våra träffar i forskningsgruppen?

Vad var roligast, tråkigast?

Vad har du lärt dig?

Minns du vad vi gjorde? Vad lärde du dig? Roligt/ mindre roligt?

- **Forumspel**
- **Värderingsövningar:**
- **På linje**
- **4hörn**
- **Heta-stolen**
- **Skulptur**
- **Rollspel(Mia),**

Korten (från förintervjun)

Berätta vad du ser på bilden?

Vad tänker du om den personen?

Vad tycker du om det?

Tror du han/hon skulle bli en bra lärare?

Tillståndsblanketten

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Vi är två studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs Universitet. Vi skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är vårt examensarbete och som ger oss vår lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart den 16:e januari 2009. Examensarbetets syfte är att undersöka hur man med dramats hjälp kan hjälpa barnen att utveckla sin empatiska förmåga. Vi behöver vi samla in material genom intervju/observation/frågeenkät/foto/film med tio stycken elever i första klass.

På er skola kommer undersökningen att genomföras innan jullovet. Vi vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den observation/intervju/frågeenkät/foto/film/ annat som ingår i examensarbetet. Alla elever kommer att garanteras anonymitet. De skolor/enheter/klasser som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som elevens vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med eleven tillbaka till skolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i den ruta som gäller för er del:

Som vårdnadshavare ger jag tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen

Som vårdnadshavare ger jag inte tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen

Datum .....

.....
vårdnadshavares underskrift/er

.....
elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss på nedanstående telefonnummer:
Med vänliga hälsningar

Annelie Brusved och Sabina Fält (0704-615244)

Handledare för undersökningen är Ann-Marie Gärling

Kursansvarig lärare är Jan Carle, docent, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen 031 786 4792